

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIOLOGIE

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Alena Soušková

VÝVOJ ZÁPADNÍ SOCIOLOGIE MĚSTA OD GEORGA SIMMELA K LOUISI WIRTHOVI

**An Introduction to the History of Western Urban Sociology: The Period from Georg
Simmel to Louis Wirth**

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Jana Duffková, CSc.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně, a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

Alena Soušková

OBSAH

Obsah.....	1
Úvod.....	4
1. kapitola.....	6
SOCIOLOGIČTÍ KLASIKOVÉ A TÉMA MĚSTA	
<i>Velké sociologické osobnosti 19. a počátku 20. století a jejich texty a úvahy týkající se města. Karl Marx a -Friedrich Engels. Ferdinand Tönnies. Émile Durkheim. Max Weber.</i>	
KARL MARX (1818-1883) A FRIEDRICH ENGELS (1820-1895).....	7
FERDINAND TÖNNIES (1855-1936).....	9
ÉMILE DURKHEIM (1858-1917).....	10
MAX WEBER (1864-1920).....	12
2. kapitola.....	14
VÝZNAM DÍLA GEORGA SIMMELA PRO VZNIK A VÝVOJ SOCIOLOGIE MĚSTA	
2.1	14
<i>Krátký portrét Georga Simmela, stručný přehled jeho díla. Vztah města a hlavních Simmelových témat. Simmelův vliv na další vývoj sociologie.</i>	
2.2	19
<i>Analýza Simmelova textu Die Großstädte und das Geistsleben.</i>	
3. kapitola.....	28
CHICAGSKÁ ŠKOLA, ROBERT EZRA PARK A SOCIOLOGIE MĚSTA	
<i>Chicago a chicagská sociologická škola. Hlavní vlivy a představitelé. Robert Ezra Park. Sociálně ekologický přístup.</i>	
4. kapitola.....	36
LOUIS WIRTH A JEHO VLIV NA VÝVOJ SOCIOLOGIE MĚSTA	
<i>Stručný portrét Louise Wirtha. Analýza Wirthovy eseje Urbanismus jako životní způsob.</i>	
5. kapitola.....	44
KRITIKA CHICAGSKÉ SOCIOLOGICKÉ ŠKOLY A NÁSTIN DALŠÍHO VÝVOJE SOCIOLOGIE MĚSTA	
<i>Kritika chicagské sociologické školy. Sociokulturní přístup. Neoortodoxní škola. Neomarxismus v urbánní sociologii. Nástin dalšího vývoje urbánní sociologie.</i>	
Závěr.....	49

Seznam literatury.....	51
Další zdroje dat.....	56
Resumé.....	57
Summary.....	58

„Město umocňuje, rozkrývá a veřejně odhaluje lidskou povahu ve všech jejích rozličných projevech. Právě to ho činí zajímavým, dokonce fascinujícím. Je to zrovna tato jeho vlastnost, která ho ze všech míst činí tím pravým k objevování tajemství lidských srdcí a ke studiu lidské povahy a společnosti.“

(Robert Ezra Park, Město jako sociální laboratoř, str. 87)

ÚVOD

Sociologie města je jednou z nejstarších dílčích sociologických disciplín – její počátky se prakticky překrývají s počátky sociologie samotné. Na následujících stranách naleznete pokus zmapovat ranou historii západní sociologie města po Louise Wirtha, představitele pozdní chicagské sociologické školy. Právě Louisi Wirthovi je spolu s Georgem Simmelem věnován zvláštní prostor, neboť Wirthův článek *Urbanism as a Way of Life* (1938, *Urbanismus jako životní způsob*)¹ tvoří se Simmelovou esejí *Die Großstädte und das Geistesleben* (1903, *Velkoměsta a duševní život*)² klasické pilíře urbánní sociologie³. Tyto dva slavné texty, pojednávající o městě jako o exemplární sociální zkušenosti, byly (a do jisté míry dodnes zůstaly) nejen výraznými inspirativními zdroji, ale posloužily také jako katalyzátor dalšího vývoje urbánní sociologie. Zatímco Simmelova esej inspirovala hlavní představitele první generace chicagské sociologické školy a následně, jak je patrné i z článku *Urbanismus jako životní způsob*, i samotného Wirtha, Wirthův text se díky diskuzím a kritickým odezvám, které vyvolal, postaral o významný posun v pojetí celé urbánní sociologie. Práce se pokouší analyzovat, proč jsou právě tyto dva texty pro urbánní sociologii tak význačné, co je spojuje a čím se naopak liší, a jaké byly jejich dopady na další vývoj sociologie města.

Téma sociologie města si autorka zvolila během studijního pobytu na univerzitě v Hamburku, kde se díky snazšímu přístupu k soudobé světové sociologické literatuře dostala mimo jiné k publikacím Saskie Sassenové či Richarda Sennetta, ve kterých město hraje důležitou roli. Soudobá urbánní sociologie se v souvislosti s městem věnuje natolik různorodým tématům jako je architektura a městské plánování, menšiny, střet kultur, globalizace a translokální ekonomiky a i přesto či právě proto u současných autorů zaujme silná vazba na historii disciplíny. Sassenová otevřeně mluví o revivalu některých témat chicagské sociologické školy⁴, Sennett poukazuje na Simmelovu esej *Velkoměsta a duševní život* jako na „tu kterou všichni známe“⁵. Od zájmu o kořeny a historický vývoj sociologie města byl pak již jen krok k volbě tématu diplomové práce. Od původních ambic obsáhnout vývoj teorií západní sociologie města od samotných počátků až do současnosti bylo nutné

---

¹ WIRTH, L. *Urbanism as a Way of Life*, *American Journal of Sociology*, 1938, roč. 44, č. 1, str. 1-24.

² SIMMEL, G. *Die Großstädte und das Geistesleben*. In *Die Großstadt: Vorträge und Aufsätze zur Städteausstellung*, Thomas Petermann (ed.). 1. vyd. Leipzig, Dresden: Gehe Stiftung, 1903. Str. 185-206. ISBN neuvad.

³ Termín urbánní sociologie je v celé práci z jazykových důvodů používán jako synonymní k sociologii města.

⁴ SASSEN, S. *New Frontiers Facing Urban Sociology at the Millennium*, *British Journal of Sociology*, 2000, roč. 51, č. 1, str. 143-159.

⁵ I přesto, že uvádí Simmelovu esej s nepůvodní referencí (jako přednášku z roku 1909, ačkoli text vyšel v roce 1903), poukazuje R. Sennett na všeobecnou známost textu *Die Großstädte und das Geistesleben*. SENNET, R. *The Conscience of the Eye: The Design and Social Life of Cities*. 1. vyd. London: Faber and Faber, 1990. ISBN 0-571-16459-5. Str. 126.

z důvodů šířky tématu i rozsahu práce ustoupit, pozornost proto byla zaměřena právě na Georga Simmela a Louise Wirtha jako na klíčové postavy počátků sociologie města.

Otázku definice sociologie města tato práce v podstatě obchází. Stejně jako je tomu například u sociologie kultury, i pokus o precizní vymezení předmětu sociologie města by byl obtížným a rozsáhlým námětem vhodným spíše pro samostatnou práci. Autorka proto předmět sociologie města neproblematizuje a vychází ze základní definice uvedené ve Velkém sociologickém slovníku, který uvádí, že se urbánní sociologie zabývá morfologií městských sídel, sociálními institucemi měst, městským způsobem života a znakovou stránkou městských objektů a prostorů⁶.

V první kapitole následující práce jsou zmiňovány hlavní sociologické osobnosti 19. a počátku 20. století a jejich úvahy a texty týkající se města. Pozornost je věnována hledání důvodu, proč se dnešní sociologie města k těmto myšlenkám příliš nevrací a čerpá spíše ze stěžejních teorií těchto sociologů, které se městu přímo nevěnují. Ve druhé kapitole je pak stručně popsán život a dílo německého filozofa a sociologa Georga Simmela, v jehož pro sociologii města významné eseji Velkoměsta a duševní život je spatřován obrat ve způsobu nahlížení na město. Tato esej je také následně detailně rozebírána. Třetí kapitola pojednává o chicagské sociologické škole, která se nechala inspirovat evropskou sociologickou tradicí, dále ji rozvinula a obohatila o empirické zkoumání města. Část třetí kapitoly se věnuje Robertu E. Parkovi a sociálně ekologickému přístupu v urbánní sociologii. Čtvrtá kapitola analyzuje známou esej Louise Wirtha Urbanismus jako životní způsob a zaměřuje se i na její kritiku. Závěrečná pátá kapitola se zaměřuje na kritiku chicagské sociologické školy podrobněji a stručně nastiňuje směry dalšího vývoje urbánní sociologie.

---

⁶ Velký sociologický slovník. 1.vyd. Praha: Vydavatelství Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3. Heslo „sociologie města“, sv. 2., str. 1095.

1 SOCIOLOGIČTÍ KLASIKOVÉ A TÉMA MĚSTA

Velké sociologické osobnosti 19. a počátku 20. století a jejich texty a úvahy týkající se města. Karl Marx a Friedrich Engels. Ferdinand Tönnies. Émile Durkheim. Max Weber.

V následujících odstavcích jsou zběžně načrtnuty základní myšlenky raných evropských sociologů týkající se města. O městě se více či méně rozsáhle zmiňuje většina sociologických klasiků konce 19. a počátku 20. století. Úkolem této kapitoly je objasnit, proč se jejich úvahy a texty o městě nezařadily po bok věhlasné Simmelovy eseje *Velkoměsta a duševní život*⁷, a samy o sobě neměly takový vliv na rozvíjející se sociologii města.

Výčet slavných sociologů minulosti zde není zcela kompletní, kapitola se zaměřuje na ty z nich, kteří svými teoriemi nesporně ovlivnili rozvíjející se sociologii jako takovou, sociologii města nevyjímaje, a zároveň v některých jejich úvahách město nějak figuruje, či mu dokonce byla věnována samostatná práce. Vliv hlavních teorií těchto sociologických klasiků nelze přehlédnout, jejich teoretické poznatky o společnosti byly jejich žáky a následovníky aplikovány i na městskou problematiku, jejich úvahy o městě však z důvodu, na který je poukázáno v závěru, nemají pro urbánní sociologii takový význam.

S ohledem na konzistenci textu nelze zmínit všechny další významné společenskovední myslitele, kteří, ač se městu výslovně nevěnovali, se zabývali problematikou s městem nějak související, či svými pracemi zjevně ovlivnili pozdější urbánní sociologii. Patří mezi ně například sociální psychologové věnující se davu a kolektivnímu chování jako Gustave Le Bon (1841-1931) a Gabriel Tarde (1843-1904), a především Sigmund Freud (1856-1939), jehož dílo zásadně ovlivnilo společenské vědy jako takové. Freud sice není běžně spojován s městem, ale jeho pojem civilizace je chápán v souvislosti s modernizací. Modernizace a bouřlivý technologický a společenský vývoj byl ve Freudově době doménou měst. Lidská povaha, lidské touhy a potřeby vystaveny moderním podmínkám života nutně vykazují adaptivní reakce a změny vnitřní psychodynamiky zajímavé pro studium vlivů města. Také hlubinná psychologie, teorie ega a Freudova kritika civilizace byly velmi cennými inspiračními zdroji.

---

⁷ SIMMEL, G. Die Großstädte und das Geistsleben. In *Die Großstadt: Vorträge und Aufsätze zur Städteausstellung*, Thomas Petermann (ed.). 1. vyd. Leipzig, Dresden: Gehe Stiftung, 1903. Str. 185-206. ISBN neuved.

KARL MARX (1818-1883) A FRIEDRICH ENGELS (1820-1895)

Společenskovední teorie Karla Marxe patří mezi ty historicky nejvlivnější. Marx důsledně prosazoval komplexní přístup, držel se principu, že žádný aspekt skutečnosti nemůže být zkoumán nezávisle na celku. Věda o společnosti pro něj proto přesahovala vymezení tehdejší sociologie, od které se distancoval. Důležitým tématem pro něj byla společenská změna, zaměřil se na to, jak by měla vypadat budoucí západoevropská společnost.

Pro Marxovy úvahy o městě je klíčová jeho teorie tříd a společenského vývoje. Třídy jsou u Marxe definovány podle svého poměru k výrobním prostředkům – vlastníci výrobních prostředků jsou v jeho pracích nazýváni souhrnně buržoazií, třída, která výrobní prostředky nevlastní, a musí tak ve snaze o uspokojení potřeb prodávat svou práci, je nazývána proletariátem. Díky existenci těchto dvou protikladných tříd vzniká napětí a z něj plynoucí konflikty a třídní boj. Tyto konflikty jsou v Marxově pojetí normální a nezbytné v každé třídní společnosti. Třídní konflikt pohání změnu, společnost se díky němu dostává do další vývojové fáze. Kapitalismus je dle Marxovy teorie jen přechodné stadium historického vývoje společnosti.

Kapitalistickou společnost vnímal Marx jako zastaralou, stojící na prahu zániku. Možná právě proto, že chápal kapitalistickou společnost jako prozatímní, nevěnoval pozornost studiu kapitalistických měst. S tím souvisejícím důvodem k opomíjení soudobého města byla, dle mého názoru, také Marxova teorie ekonomického determinismu. Pokud změna základny (vztahů vlastnění výrobních prostředků) automaticky vyvolává změnu nadstavby (např. institucí, kultury, vědy, norem a hodnot), a nadstavba je vlastně pouze odrazem ekonomického uspořádání, lze předpokládat, že i město by s přechodem do dalšího vývojového stadia společnosti, tedy s příchodem komunismu, bylo výrazně transformováno. Tento argument mohl být další záminkou k tomu, proč se analýzám soudobého města Marx a Engels nevěnovali.

Karl Marx se spíše než o města zajímal o národní státy, na které byly v jeho době vázány ekonomické, sociální a politické procesy. Město pro něj sice bylo důležitým prvkem pro vznik třídního vědomí a revoluční akce, ale zároveň bylo pouze výsledkem společenských procesů⁸. Město je podle Marxe výsostným produktem kapitalismu a současně je v něm koncentrována nejrozvinutější síla prosazující přechod ke komunismu – právě městský proletariát by měl vést boj za novou společnost. Urbanizace je nutným předpokladem budoucího komunistického uspořádání, ve městě je proletariát plně rozvinut, kapitalismus se v něm demonstruje v plné šíři a musí v něm nutně vznikat i nejvíce organizovaného protestu proti kapitalistickému ekonomickému uspořádání.

---

⁸ SCHWAB, W. A. The Sociology of Cities. 2.vyd. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, 1992. ISBN 0-13-817610-8. Str. 20.

Růst měst měl pro Marxovu teorii druhotný význam, sama urbanizace nestvořila dělnickou třídu či takové jevy, jako je například chudoba, Marx proto nezpracoval žádnou samostatnou koncepci či teorii týkající se měst v kapitalistické společnosti. Město bylo u Marxe tematizováno jen ve své historické podobě, například při analýze feudalismu. První třídní společností byla podle Marxe starověká společnost římská se svým systémem latifundií a otrokářstvím. Vlastníci pozemků bydleli ve městech, která byla nevýrobní, výroba zůstávala na venkově. Tyto poměry se v období feudalismu výrazně změnily. Spolu s rozmachem měst se do nich přesouvala výroba, rostla třída drobných obchodníků a řemeslníků, kteří se sdružovali v profesní cechy. Ačkoli byly manufaktury a továrny jak na venkově, tak i ve městech, právě ve městech byla dle Marxovy teorie završena přeměna feudálního systému v kapitalistický. Město v tomto pojetí symbolizuje kapitál, venkov práci. Podle Marxovy analýzy však boj mezi proletariátem a buržoazií překročil hranice mezi městem a venkovem⁹, a město samo o sobě tedy není důvodným předmětem analýzy.

Friedrich Engels se městu výrazněji věnuje ve dvou svých textech – Die Lage der arbeitenden Klasse in England (1844/45, Postavení dělnické třídy v Anglii)¹⁰ a Zur Wohnungsfrage (1872, K bytové otázce)¹¹. První pojednává o městech spíše popisně, převážně v oddíle Die großen Städte (Velká města), ve kterém zkoumá dopady urbanizace na kvalitu života, kritizuje tíživou situaci dělnické třídy a sociální poměry ve městech. Obdobně jako Marx mluví o protikladu města a venkova, který bude, podle jeho názoru, překonán přechodem ke komunistické společnosti. Protiklad venkova a města by neměl v budoucím uspořádání společnosti vůbec existovat, jak je zdůrazňováno již v pracích utopických socialistů Roberta Owena (1771-1858) a Charlese Fouriera (1772-1837)¹². O tom Engels v textu K bytové otázce polemizuje se svým současníkem Arthurem Mülbergerem¹³. Mülberger zastával názor, že by historický protiklad venkova a města neměl být nijak překonáván, ale mělo by se hledat takové uspořádání společnosti, které by tento protiklad dokázalo přetvořit v neškodný a přínosný. Engels naproti tomu tvrdí, že překonání tohoto protikladu utopií není¹⁴. V textu je však řešena spíše sociální krize

---

⁹ SAUNDERS, P. Soziologie der Stadt. 1.vyd. Frankfurt/Main: Campus Verlag, 1987. ISBN 3-593-3256-9. Str. 29

¹⁰ ENGELS, F. Die Lage der arbeitenden Klasse in England. In MARX, K.; ENGELS, F. Werke. 2.vyd. Sv.2. Berlin: Dietz Verlag, 1972, str. 225- 506. ISBN 3-320-00201-5.

¹¹ ENGELS, F. Zur Wohnungsfrage. In MARX, K.; ENGELS, F. Werke. 1.vyd. Sv. 18. Berlin: Dietz Verlag, 1962, str. 209-287. ISBN 3-320-00219-8.

¹² ENGELS, F. Die Lage der arbeitenden Klasse in England. In MARX, K.; ENGELS, F. Werke. 2.vyd. Sv.2. Berlin: Dietz Verlag, 1972, str. 225- 506. ISBN 3-320-00201-5. Str. 243.

¹³ Arthur Mülberger (1847-?), autor monografie o Proudhonovi (1899, viz Seznam literatury), s Marxem diskutoval prostřednictvím série kritických článků v časopise Volkstaat.

¹⁴ ENGELS, F. Die Lage der arbeitenden Klasse in England. In MARX, K.; ENGELS, F. Werke. 2.vyd. Sv.2. Berlin: Dietz Verlag, 1972, str. 225- 506. ISBN 3-320-00201-5. Str. 290.

dělnické třídy a otázka konfliktu mezi proletariátem a vlastníky výrobních prostředků, protiklad město versus venkov je analogií k protikladu kapitál versus práce. Tento protiklad zrcadlí kapitalistickou logiku, jakákoli analýza města (a venkova) tedy jasně vede k analýze výrobního způsobu.

Podstatné je, že ačkoli je moderní město jako předmět studia opomíjeno, vidí v něm už Marx a Engels mikrokosmos procesů probíhajících v kapitalistické společnosti¹⁵, jde jim však výhradně o ony procesy v kontextu města, město tak zůstává produktem či pasivní kulisou společenských jevů.

FERDINAND TÖNNIES (1855-1936)

Devatenácté století provázené rychlými změnami přineslo i prudký růst a rozvoj měst. Přibližně do této doby lze situovat vznik klasických generalizací týkajících se města a venkova. Venkov byl v této „lidové sociologii“¹⁶ vnímán jako idylické místo symbolizované tradičními hodnotami, jakými byla rodina, morálka, harmonické a vřelé mezilidské vztahy, zatímco město bylo zosobněním světských hříchů, sobeckosti, anonymity a chaosu. Toto pnutí se nutně odrazilo i ve společenskovedních teoriích. Ty ve snaze reflektovat společenský vývoj doslova překypovaly pojednáními o tom, čím a jak se bude nově vznikající společnost lišit od společnosti tradiční.

Ferdinand Tönnies se zabýval mimo jiné studiem komunity, obdobně jako Henry J. S. Maine, Alexis de Tocqueville, Frédéric Le Play, Karl Marx a Émile Durkheim, z nichž někteří jeho práci významně inspirovali¹⁷. Do studia moderního města se však nepustil. Tönniesovo nejslavnější dílo *Gemeinschaft und Gesellschaft* (Pospolitosť a společnost)¹⁸, publikované v roce 1887, lze zařadit mezi práce pojednávající o společenské změně. Tönnies analyzuje rozvoj kapitalismu, přechod jednoho typu společnosti ke druhému. Pojmy *Gemeinschaft* a *Gesellschaft* se však nevztahují na druhy osídlení, ale na základní struktury mezilidských vztahů¹⁹. Nejedná se tedy o typologii sídel, ačkoli vztahy v pospolitosti (*Gemeinschaft*) přibližně odpovídají

---

¹⁵ SAUNDERS, P. *Soziologie der Stadt*. 1.vyd. Frankfurt/Main: Campus Verlag, 1987. ISBN 3-593-3256-9. Str. 30.

¹⁶ SCHWAB, W. A. *The Sociology of Cities*. 2.vyd. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, 1992. ISBN 0-13-817610-8. Str. 334. Schwabův výraz původně přisouzen nevědecké představě, že moderní společnost rozbila komunitu.

¹⁷ Výrazný vliv na F. Tönniese měly mimo jiné také práce Thomase Hobbesa, Otta Friedricha Von Gierka a Fustela de Coulangese.

¹⁸ TÖNNIES, F. *Gemeinschaft und Gesellschaft: Grundbegriffe der reinen Soziologie*. Vyd. neuved. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2005. ISBN 3-534-05180-7.

¹⁹ SAUNDERS, P. *Soziologie der Stadt*. 1.vyd. Frankfurt/Main: Campus Verlag, 1987. ISBN 3-593-3256-9. Str. 87.

poměrům na venkově a vztahy ve společnosti (Gesellschaft) poměrům ve městě. Proti sobě je postaveno emocionální versus racionální, osobní versus smluvní, společné versus soukromé. Ani v případě společnosti typu Gesellschaft však nejde o analýzu městského života, spíše o teorii vztahů v kontextu rozvinutého kapitalismu. Dichotomie Gemeinschaft a Gesellschaft však bývá často, byť nesprávně, na dichotomii venkova a města redukována. Tönnies se snažil popsat dva póly, které jsou vlastně (dle Webera) ideálními typy, reprezentujícími tradiční a moderní společnost a s nimi související typy lidských vztahů. Tyto ideální typy v realitě neexistují, ale představují základní kvality zobrazovaných pólů. Tato slavná extrapolace bývá někdy zpochybňována, neboť – jak poukazuje například William G. Flanagan²⁰ – Tönnies zcela opomíjí intimní sféru individua žijícího ve společnosti typu Gesellschaft, ve které si lze vytvořit smysluplné a bohaté společenské vazby. Tönnies sám pak neskrývá své preference společnosti typu Gemeinschaft, k podobné struktuře vztahů by podle něj moderní společnost opět měla dospět, vývoj směrem ke Gesellschaft hodnotí spíše negativně. V tomto bodě je patrný rozpor s Émilem Durkheimem, který byl, co se týče spění moderní společnosti, větší optimista.

ÉMILE DURKHEIM (1858-1917)

Mezi nejvýznamnější díla Émila Durkheima patří bezesporu *De la division du travail social* (1893, O dělbě společenské práce)²¹, *Les règles de la méthode sociologique* (1895, Pravidla sociologické metody)²² a *Les Formes élémentaires de la vie religieuse* (1912, Elementární formy náboženského života)²³. Pro historii sociologie města je nejdůležitější první zmiňovaná práce. V ní Durkheim popisuje svou známou dichotomii sociální solidarity zajišťující soudržnost ve společnosti – solidaritu mechanickou a solidaritu organickou – a zkoumá příčiny rozvíjející se dělby práce. Při studiu příčin rostoucí dělby práce by analýza města byla na místě²⁴, v Durkheimově textu ji přesto nenajdeme.

Příčiny dělby práce vidí Durkheim v materiální hustotě, představující hustotu osídlení dané oblasti, a v morální hustotě neboli vzrůstající intenzitě interakcí a

---

²⁰ FLANAGAN, W. G. *Contemporary Urban Sociology*. 1.vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. ISBN 0-521-36519-8. Str. 15.

²¹ DURKHEIM, É. *Společenská dělba práce*. 1.vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. ISBN 80-7325-041-1.

²² DURKHEIM, É. *Les règles de la méthode sociologique*. 10.vyd. Paris: Presses Universitaires de France, 1947. ISBN neuvéd.

²³ DURKHEIM, É. *Les formes élémentaires de la vie religieuse: Le système totémique en Australie*. 5.vyd. Paris: Presses Universitaires de France, 1968. ISBN neuvéd.

²⁴ SAUNDERS, P. *Soziologie der Stadt*. 1.vyd. Frankfurt/Main: Campus Verlag, 1987. ISBN 3-593-3256-9. Str. 50.

sociálních vztahů daného obyvatelstva. Tyto kvality jsou vzájemně natolik provázané, že nelze posoudit, která z nich způsobuje tu druhou²⁵. Durkheim nejprve spatřoval hlavní důvod k nárůstu dělby práce v materiální hustotě, poté svůj názor korigoval a hlavní příčinu přisoudil nárůstu morální hustoty. Města jsou výsledkem vzájemné funkční závislosti a potřeb jedinců být neustále v co nejtěsnějším kontaktu, v jednoduše uspořádané společnosti s pouze částečnou dělbou práce se pak města nevyskytují. Urbanizace je proto průvodním znakem pokroku. Koncentrované obyvatelstvo může koexistovat pouze díky rozdělení funkcí, vedle sebe žijí různé profese, aniž by si vzájemně škodily, protože sledují různé cíle. Durkheim používá pro analýzu funkční diferenciací základní darwinistické principy. Morální hustota je nutnou, ale nikoli dostačující podmínkou k rozvoji dělby práce. Stejně tak nashromáždění lidí, tedy materiální hustota, je nutně doprovázeno dělbou práce, ale může také vést ke zhroucení společnosti a patologickým stavům. Město oslabuje tradiční vazby²⁶, Durkheim v něm zároveň vidí i úrodnou půdu pro změnu a pokrok. Město podkopává tradiční sociální kontrolu a díky takto vzniklé anonymitě nabízí prostor pro své obyvatele. Durkheim si je vědom toho, že společnost jako taková je stále více společností městskou a město přesahuje své fyzické hranice, což zdůrazňuje i Georg Simmel a později i chicagská škola včetně Louise Wirtha. Patologické aspekty města by Durkheim chtěl řešit strukturami obdobnými ke středověkým cechům. Inspirací mu je organizace středověkých měst, ve kterých cechy představovaly optimální formu uspořádání ekonomických zájmů. Roli organizátora podle Durkheima nemůže hrát stát, který je příliš vzdálený a špatně vybavený pro regulování ekonomických vztahů. Anomické podmínky moderní průmyslové společnosti by proto měly pomoci překonat profesní organizace na národní úrovni. Stejně jako pro Karla Marxe není pro Durkheima moderní město na úrovni společensko-teoretických otázek relevantním tématem²⁷. Pro teorii společenské změny je pro Émile Durkheima zajímavější středověké město, město soudobé ho příliš nezajímá. Jeho klasická dichotomie mechanické a organické solidarity potvrzovala dichotomii Tönniesovu, a to včetně některých sdílených obav, Émile Durkheim však projevuje větší víru v moderní společnost.

---

²⁵ DURKHEIM, É. Společenská dělba práce. 1.vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. ISBN 80-7325-041-1. Str. 217-238.

²⁶ Zde paralely k Tönniesovi a Simmelovi.

²⁷ SAUNDERS, P. Soziologie der Stadt. 1.vyd. Frankfurt/Main: Campus Verlag, 1987. ISBN 3-593-3256-9. Str. 53.

MAX WEBER (1864-1920)

Narozdíl od Émila Durkheima, Ferdinanda Tönniese a Karla Marxe je Max Weber autorem samostatné práce věnované městu. Jeho dílo *Die Stadt (Město)*²⁸, vydané posmrtně v roce 1921, nezískalo takový ohlas jako jeho nejnámější práce *Die protestantische Ethik und der 'Geist' des Kapitalismus (1904, Protestantská etika a duch kapitalismu)*²⁹, *Wissenschaft als Beruf (1919, Věda jako povolání)*³⁰, *Politik als Beruf (1919, Politika jako povolání)*³¹ či kompilované Weberovy texty vydané v roce 1922 pod názvem *Wirtschaft und Gesellschaft (Hospodářství a společnost)*³². I u Maxe Webera lze zopakovat, že svými základními myšlenkami obsaženými v jeho hlavních teoriích ovlivnil sociologii města více než svými úvahami věnovanými přímo městu. V nich vypracovává typologii měst, tedy jakési ideální typy konstituované na základě určitých převládajících vlastností vyzorovatelných při analýze historických městských osídlení.

Při definici města odmítá jako dostačující argument velikost osídlení a uvádí další nutné aspekty, ekonomickou a politickou organizaci. Město se podle něj definuje především přítomností etablovaného tržního systému. Město je hlavně tržištěm³³. Ideálnětypicky pak na základě ekonomického kritéria rozlišuje mezi spotřebitelskými, výrobními a obchodními městy. Není podle něj třeba zdůrazňovat, že reálná města jsou typy smíšenými:

„Nadto snad není potřeba zmiňovat, že reálná města téměř vždy představují smíšené typy. Tudiž je-li vůbec potřeba města ekonomicky klasifikovat, musí tak být činěno na základě jejich převažující ekonomické složky.“³⁴

Důležitou roli hraje také politický rozměr, dalším hlavním kritériem pro definici města je jeho alespoň částečná politická autonomie, vlastní politické zastoupení. Podle toho rozlišuje mezi městem patricijským, kterému vládne rada privilegovaných, a městem plebejským, které volí své zastupitelstvo z řad občanů. Plně autonomní je město jen tehdy, pokud disponuje vojenskou mocí a je tak například pevností s vojenskou posádkou. Město je tedy kombinací několika funkcí – je centrem obchodu, trhu, produkce, konzumu, rozhodování a administrativy,

²⁸ WEBER, M. *The City*. 2.vyd. Glencoe: Free Press, 1966. ISBN 0-029-34210-4.

²⁹ WEBER, M. *Die protestantische Ethik und der "Geist" des Kapitalismus*. Vyd. neued. Bodenheim: Athenäum Haim Hanstein, 1993. ISBN 3-8257-4771-9.

³⁰ WEBER, M. *Wissenschaft als Beruf*. 10.vyd. Berlin: Duncker und Humblot, 1996. ISBN 3-428-08817-4.

³¹ WEBER, M. *Politika jako povolání*. 1.vyd. Praha: Orbis, 1929. ISBN neued.

³² WEBER, M. *Wirtschaft und Gesellschaft: Grundriss der verstehenden Soziologie*. 4.vyd. Tübingen: Mohr, 1956. ISBN neued.

³³ WEBER, M. *The Nature of the City In Urbanism and Urbanization: Views, aspects, and dimensions*. Iverson, N. (ed.). 2.vyd. Leiden: Brill, 1984, str. 150-167. ISBN 90-04-06920-8. Str. 152.

³⁴ *Ibid.* Str. 154 a dále

politiky, obrany, náboženství, kulturního rozvoje a inovací. Ideální typy však slouží ke studiu města v konkrétním historickém období jeho vývoje. Stejně jako tomu bylo u výše zmíněných autorů, je tato studie o městech pro Webera čistě účelová, je vlastně doplňkem jeho hlavního díla. Na vývoji středověkých měst chce Max Weber poukázat na rozvoj západního kapitalismu a na to, že starověká města (a města v jiných částech světa) ještě podmínky pro rozvoj kapitalismu nesplnila. Stejně jako Karl Marx vidí i Weber velký význam středověkého města pro rozpad feudalismu. Myšlenkově tak navazuje na své dílo *Protestantská etika a duch kapitalismu*, v analýze měst hledá další podmínky pro rozvoj západního kapitalismu. Soudobá, tedy již kapitalistická města ho jako téma už nezajímají. Proto současná sociologie města čerpá inspiraci např. z Weberových metodologických spisů, a nikoli z jeho historické analýzy měst.

V krátkém přehledu byly shrnuty dosavadní poznatky o raných sociologických textech a úvahách o městě. Všechny výše jmenované významné osobnosti sociologie 19. a počátku 20. století věnovaly městu pozornost jen v rámci svého studia společnosti a především společenské změny, ať už šlo o Durkheimovu či Tönniesovu dichotomii, nebo o Marxovu a Engelsovu teorii společenského vývoje. Jediný Max Weber se pak městu věnoval soustavněji a vypracoval typologii, která však pojednává pouze o ideálních typech měst a čerpá inspiraci v historických formách tohoto druhu osídlení. Zásadní je, že ani Maxe Webera nezajímá moderní městský život jako takový. Tento nezáměr o soudobé město je hlavním důvodem, kvůli kterému se tyto časně texty nestaly tak výrazným inspiračním zdrojem jako text Simmelův a v dějinách urbánní sociologie nehrají tak důležitou roli.

2 VÝZNAM DÍLA GEORGA SIMMELA PRO VZNIK A VÝVOJ SOCIOLOGIE MĚSTA

2.1

Krátký portrét Georga Simmela, stručný přehled jeho díla. Vztah města a hlavních Simmelových témat. Simmelův vliv na další vývoj sociologie.

Georg Simmel, významný německý filozof a sociolog přelomu 19. a 20. století, se narodil roku 1858 v Berlíně. Na berlínské univerzitě vystudoval historii a filozofii a poté na ní téměř šestnáct let (1885-1901) působil jako soukromý docent (*Privatdozent*). Post soukromého docenta nebyl pro Simmela dobrovolnou volbou, spíše nutným východiskem ze situace, do které ho dostal zpátečnický a netolerantní přístup tehdejší německé akademické obce. V rámci akademického systému byl zjevně marginalizován, zčásti kvůli svému židovskému původu³⁵, zčásti kvůli nedůvěře akademiků k sociologii jako nově se konstituující vědě a také kvůli jejich nevoli vůči Simmelovým originálním tématům a novátorskému pojetí výuky. Kdykoli se na některé německé univerzitě uvolnila profesorská pozice, Georg Simmel o právě uvolněné místo usiloval. I přes významné přímluvy a doporučení (Simmela se mimo jiné zastával i Max Weber) však profesuru neobdržel. Jako soukromý docent se Georg Simmel věnoval především přednášení, které se ukázalo být jeho silnou stránkou. Jeho přednášky pokrývající široké spektrum témat byly velmi úspěšné, s nadšením je navštěvovala i neakademická veřejnost včetně žen, příznivci východních učení, berlínská umělecká elita. Aktuální témata a živý a velmi tvůrčí přístup k přednášení, lišící se od tehdejšího akademického „mainstreamu“, vzbuzovaly nelibost Simmelových univerzitních kolegů.

V roce 1901 mu sice byl udělen čestný profesorský titul (*Ausserordentlicher Professor*), byl ovšem pouze nevalnou náhražkou za zasluhovaný titul řádný. Georg Simmel nadále získával věhlas doma i ve světě, až v roce 1914 němečtí akademici konečně svolili a Simmel se tak ve svých 56 letech stal řádným profesorem na univerzitě ve Štrasburku, která však byla v jeho době považována za nepříliš významnou. Po získání profesury byl Simmel v podstatě zbaven možnosti přednášet, do Štrasburku přijel těsně předtím, než byly pravidelné univerzitní aktivity přerušeny začínající 1. světovou válkou. Odjezdem z Berlína byl zároveň izolován od společnosti svých příznivců a přátel. Jeho poslední pokus získat prestižnější akademický post v Heidelbergu, kde se v roce 1915 uvolnila hned dvě místa (po Wilhelmu Windelbandovi a Emilovi Laskovi), opět neuspěl. V roce 1918 Georg Simmel umírá na rakovinu jater.

---

³⁵ Simmelovi rodiče židovského původu konvertovali ke křesťanství, Simmel pak v průběhu 1. světové války z církve vystoupil úplně.

Georg Simmel je autorem přibližně 30 knih a 250 textů, jeho dílo je často členěno do tří období³⁶. První období je poznamenáno vlivem pragmatismu, Immanuela Kanta, Charlese Darwina, evoluční teorie a předchůdkyně psychologie, tzv. národové psychologie (*Völkerpsychologie*), s jejímiž zakladateli Moritzem Lazarusem (1824-1903) a Heymannem Steinthalem (1823-1899) se Simmel mohl setkat na berlínské univerzitě. Do tohoto období jsou řazena díla *Über soziale Differenzierung* (1890, O sociální diferenciaci)³⁷, *Die Probleme der Geschichtsphilosophie* (1892, Problémy filozofie dějin)³⁸ a *Einleitung in die Moralwissenschaft* (1892/3, Úvod do etiky)³⁹. S dílem *Philosophie des Geldes* (1900, Filozofie peněz)⁴⁰ se jeho zájem přesouvá k sociologickým tématům druhého období. V přepracovaném vydání *Die Probleme der Geschichtsphilosophie* (1905/7) se věnuje už i Wilhelmu Windelbandovi a Heinrichu Rickertovi (novokantovská filozofie) nebo Wilhelmu Diltheyovi (filozofie života) a problémům sociální směny, relativismu a vztahu filozofie a sociologie. K jeho sociologickým pracím z tohoto období patří také *Soziologie: Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung* (1908, Sociologie: Zkoumání o formách zespolečenštění)⁴¹. V posledním období se v centru Simmelova zájmu ocitá filozofické dílo Henriho Bergsona a protiklady subjektivní a objektivní kultury. Do tohoto třetího období pak spadají Simmelova díla *Philosophische Kultur* (1911, Filozofická kultura)⁴², *Goethe* (1913)⁴³, *Rembrandt* (1916)⁴⁴ a *Lebensanschauung* (1918, Pojetí života)⁴⁵.

Simmelova tvorba vykazuje jisté analogie s tématy Durkheimovými (jedinec a společnost), Weberovými (důsledky racionalizace) a Marxovými (odcizení). Od klasiků sociologie ho však odlišuje zesílený důraz na sociální interakci. Svým dílem se snažil vyvrátit sociologický naturalismus a organicismus Augusta Comta a Herberta Spencera, spolu s novokantovci viděl kvalitativní rozdíl mezi exaktními přírodními vědami a vědami humanitními a zvolil metodu idiografickou, věnující se

---

³⁶ JUNG, W. Georg Simmel zur Einführung. 1.vyd. Hamburg: Junius, 1990. ISBN 3-88506-860-5. Str. 23 a dále.

³⁷ SIMMEL, G. *Über soziale Differenzierung: Sociologische und psychologische Untersuchungen*. 1.vyd. Leipzig: Duncker & Humblot, 1890. ISBN neved.

³⁸ SIMMEL, G. *Die Probleme der Geschichtsphilosophie: Eine erkenntnistheoretische Studie*. 1.vyd. Leipzig-München: Duncker und Humblot, 1892. ISBN neved.

³⁹ SIMMEL, G. *Einleitung in die Moralwissenschaft: Eine Kritik der ethischen Grundbegriffe in zwei Bänden*. 1.vyd. (2.sv.), Berlin: Hertz, 1892-1893, ISBN neved.

⁴⁰ SIMMEL, G. *The Philosophy of Money*. 3.vyd. London: Routledge, 2004. ISBN 0-415-34172-8.

⁴¹ SIMMEL, G. *Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung*. 1.vyd. Leipzig-München: Duncker & Humblot, 1908. ISBN neved.

⁴² SIMMEL, G. *Philosophische Kultur: Gesammelte Essays*. 1.vyd. Leipzig: Klinkhardt, 1911. ISBN neved.

⁴³ SIMMEL, G. *Goethe*. 1.vyd. Leipzig: Klinkhardt und Biermann, 1913. ISBN neved.

⁴⁴ SIMMEL, G. *Rembrandt: Ein kunstphilosophischer Versuch*. 1.vyd. Leipzig: Wolff, 1916. ISBN neved.

⁴⁵ SIMMEL, G. *Lebensanschauungen: Vier metaphysische Kapitel*. 1.vyd. München-Leipzig: Duncker & Humblot, 1918. ISBN neved.

unikátním jevům, namísto metody nomotetické, usilující o ustanovení všeobecných zákonů⁴⁶. Společnost nevnímal jako předmět nebo organismus, ale jako síť mnohočetných vztahů mezi jednotlivci, kteří jsou v neustálé interakci. Velké nadindividuální struktury jsou v tomto pojetí krystalizací interakcí jednotlivců.

Dílo Georga Simmela se dodnes vymyká pokusům o jasné zařazení v rámci sociologie i v rámci vzájemně vymezených hranic jednotlivých společenských disciplín. Jedním z důvodů jsou u Simmela časté posuny hlavních témat a měnící se zájmy. Dnes už překračování hranic vědních oborů není ničím neobvyklým, naopak, dá se říci, že je postup napříč vědami (a to nejen společenskými) čím dál tím běžnější a také patřičně módní. Zvláště patrný je Simmelův zájem o psychologii, mnohé z jeho úvah zasahují z dnešního hlediska do oboru sociální psychologie. Díky Simmelovu vzdělání a širokému rozhledu najdeme i přesahy do filozofie, etiky, dějin umění či historie. Se zaujetím zkoumal vše, co bylo ve společnosti nové. Jeho texty byly ovlivněny životem ve stále více kosmopolitním a kulturně bohatém Berlíně. Rozptyl jeho témat byl velmi široký, přednášel například o Friedrichu Nietzscheovi, Arthuru Schopenhauerovi, Charlesu Darwinovi a Immanuelu Kantovi, o nových trendech v sociologii, ale také například o metafyzice.

Simmel se pokoušel o analýzu základních rysů moderní společnosti, což bylo v jeho době spíše na okraji akademického zájmu. Rychlý rozvoj a proměny společnosti na přelomu 19. a 20. století tvořily optimální klima pro pokus o zachycení hlavních principů fungování společnosti a postižení nového. Vzestup Simmelova rodného Berlína zde hrál nezanedbatelnou roli. V době, kdy byl Londýn již považován za metropoli světového formátu, byl Berlín pouze pruským rezidenčním městem. Od poloviny 19. století se však dosud relativně poklidné město rychle rozvíjí⁴⁷ a je tak pro Simmela příhodnou **sociální observatoří**, máme-li najít příměr k sociální laboratoři, kterou ve městě o něco později spatřuje chicagská sociologická škola⁴⁸. Rychlost společenských změn, podle Simmela dále akcelerována prudce se rozvíjející peněžní ekonomikou, je charakteristická pro novou dobu, pro kterou se postupně vžívá označení modernita⁴⁹. S městem jakožto prostorem, na kterém se odehrávají sociální vztahy, úzce souvisí i další Simmelovo významné téma,

---

⁴⁶ Koncept dělení na nomotetickou a idiografickou metodu rozpracoval Heinrich Rickert společně se svým učitelem Wilhelmem Windelbandem.

⁴⁷ Počet obyvatel Berlína se mezi roky 1850 a 1900 zvýšil čtyřiapůlkrát, ze 418 700 obyvatel v roce 1850 na 1 888 000 obyvatel v roce 1900. Zdroj dat: Historical population of Berlin: <http://www.answers.com/topic/history-of-berlin>, [cit. 17/03/2007]

⁴⁸ PARK, R. E. The City as a Social Laboratory In The Collected Papers of Robert Ezra Park. E. Ch. Hughes (ed.), 1. vyd. Sv. 2. Human Communities: The City and Human Ecology. Glencoe: Free Press, 1952, str. 73-87, ISBN neuváděno. (Esej byla poprvé publikována v roce 1929)

⁴⁹ Tzv. moderna v literatuře byla původně spjata s romantismem, v Baudelairově textu *La peinture de la vie moderne* z roku 1859 bylo vysloveno programové prohlášení pro novou estetiku – la modernité, pojem se díky přednášce profesora Eugena Wolffa *Prinzip der Moderne* (1887) rozšířil i do Německa.

zespolečenštění (*Vergesellschaftung, sociation*, čes. také sdružování) a jeho formy. Ve své knize o formách zespolečenštění se v rozsáhlé kapitole *Der Raum und die räumlichen Ordnungen der Gesellschaft* (Prostor a prostorové uspořádání společnosti)⁵⁰ podrobně věnuje prostorové podmíněnosti sdružování. Teritoriální uspořádání podle něj výrazně ovlivňuje sociální vztahy, interakční proces má i svou prostorovou kvalitu. Velkoměsto je tedy ohniskem vývojových problémů moderní společnosti, a to právě díky koncentraci svých obyvatel. Samotná aglomerace ale nestačí, důležitou roli hrají i směnné vztahy a kolektivní identita sdružených jedinců. V souvislosti s městem nelze opomenout Simmelův zájem o sociální typy tvořené specifickými reakcemi individua a očekáváními druhých. Simmel se pokouší integrovat analýzu individuálního jednání se strukturním přístupem – tím je zajímavý a inspirativní i dnes.

Simmelův zájem o sociální a politická témata jeho doby byl minimální, k jakési angažovanosti, kterou lze, bohužel, zhodnotit jako nemilý lapsus vrhající stín na etickou vyváženost jeho dosavadních prací, dospěl Georg Simmel ke konci života, v době 1. světové války, kdy v jeho textech zaznívá válečná a nacionalistická propaganda.

Georg Simmel byl na poli sociologie výlučným teoretikem⁵¹, vědeckému výzkumu a zachycování sociální reality pomocí dat se nevěnoval, čímž se samozřejmě nevyhnul kritice nedostatečné evidence pro závěry svých analýz. I přes tuto jistě platnou připomínku spočívá hlavní Simmelův přínos právě v mnohosti nově otevřených témat, neobvyklé vnímavosti vůči novým společenským jevům a schopnosti je velmi poutavě teoreticky zachytit v brilantních esejích s vysokou estetickou kvalitou.

Vzhledem k tomu, že Georg Simmel více či méně záměrně nevytvořil konzistentní sociologický nebo filozofický systém, nezaložil ani sociologickou školu a nezanechal žáky, kteří by dále rozvíjeli plnou škálu jeho témat. To, že si tento fakt sám Simmel uvědomoval, může být doloženo často citovanými větami z jeho deníku, kde možná až s přílišnou skepsí píše:

„Vím, že zemřu bez intelektuálních dědiců (a je tomu tak dobře). S mým dědictvím to bude stejné, jako kdyby bylo v hotovosti; bude rozděleno mezi mnohé dědice, z nichž každý se svým dílem naloží podle vlastního uvážení, k účelu, který mu bude vyhovovat a z kterého už nebude patrné, komu vděčí za svůj původ.“⁵²

⁵⁰ SIMMEL, G. *Soziologie: Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung*. 1.vyd. Leipzig-München: Duncker & Humblot, 1908. ISBN neved. Str 460-526.

⁵¹ Za jedinou výjimku lze považovat snad jen jeho zcela první zveřejněný vědecký text, dotazník věnovaný jódlování, *Fragen über das Jodeln*, z roku 1879. Viz Seznam literatury.

⁵² KANTOROWICZ, G. *Fragmente und Aufsätze aus dem Nachlass und Veröffentlichungen der letzten Jahre*. 1.vyd. München: Drei Masken Verlag, 1923. ISBN neved. Aus dem nachgelassenen Tagebuche, str. 1.

Nicméně právě díky tematickému rozsahu, inspirativním, hlubokomyslným analýzám a zaměření na nové i každodenní je vliv Georga Simmela patrný v dílech mnoha sociologů a filozofů. Není sice všeobecně považován za tak vlivného sociologa jako Karl Marx, Max Weber nebo Émile Durkheim, ale s nástupem diskuzí o modernitě a následně o postmodernitě se Georg Simmel znovu dostal do středu pozornosti a opět vzbudil zasloužený zájem a obdiv.

Ferdinand Tönnies, Émile Durkheim i Max Weber Simmelova díla četli, ale stavěli se k nim spíše kriticky, považovali Simmelův přístup za spekulativní a příliš subjektivní. Z dalších Simmelových současníků ho uznávali například sociolog Werner Sombart, filozofové Heinrich Rickert, Edmund Husserl a teolog Adolf von Harnack. Nepopíratelný vliv měl na marxistické filozofy Georga Lukacse a Ernsta Blocha, ale také na filozofy Martina Bubera, Waltera Benjamina a Maxe Schelera, sociologa Sigfrieda Kracauera a antropologa Bernharda Groethuysena⁵³. Věhlas si získal také v zámoří, vedle Albiona Woodburyho Smalla, zakladatele první katedry sociologie ve Spojených státech⁵⁴, zásadně ovlivnil především svého žáka Roberta Ezru Parka, hlavní postavu slavné chicagské sociologické školy. V té souvislosti je třeba zmínit i Simmelův vliv na symbolický interakcionismus – sociologickou tradici převažující ve Spojených státech před příchodem Talcotta Parsonse. Mezi další významné myslitele, kteří se ve svých dílech k Simmelovi, byť někdy kriticky, hlásí nebo je u nich inspirace Simmelem patrná, patří filozof a sociolog Karl Mannheim, sociologové Alfred Vierkandt, Hans Freyer, Leopold von Wiese, Theodor Wiesengrund Adorno, Max Horkheimer, filozofové Martin Heidegger, Ernst Cassirer, o něco později pak například Lewis Coser, Anthony Giddens a Immanuel Maurice Wallerstein.

Zájem o Georga Simmela však nebyl vždy tak intenzivní, jak by se dnes mohlo zdát. Těšil se věhlasu během svého působení v Berlíně, díky Robertu E. Parkovi, Ernestu W. Burgessovi a Louisi Wirthovi ho uznávala a k jeho odkazu se hlásila chicagská sociologická škola, jeho širší vliv na ranou americkou sociologii je zřejmý, ale mimo Chicago nebyl příliš zdůrazňován. Jak již bylo zmíněno, souvisí Simmelův „revival“ s diskuzí o modernitě a postmodernitě. Západní sociologie vděčí za znovuobjevení Simmela především soustavné práci Davida Frisbyho, který v Simmelovi vidí prvního sociologa modernity⁵⁵.

---

⁵³ GESSNER, W. Der Schatz im Acker: Georg Simmels Philosophie der Kultur. 1.vyd. Weilerswist: Velbrückwissenschaft, 2003. ISBN 3-934730-57-4. Str. 11.

⁵⁴ První katedra sociologie ve Spojených státech byla založena Albionem W. Smallem v roce 1892 na chicagské univerzitě (University of Chicago) ve státě Illinois.

⁵⁵ FRISBY, D. Fragmente der Moderne: Georg Simmel - Sigfried Kracauer - Walter Benjamin. 1.vyd. Rheda-Wiedenbrück: Deдалus Verlag, 1989. ISBN 3-89126-028-8. Str. 46.

2.2

Analýza Simmelova textu Die Großstädte und das Geistsleben.

Simmelova esej Die Großstädte und das Geistsleben (Velkoměsta a duševní život) byla poprvé publikována v roce 1903 ve sborníku Die Großstadt: Vorträge und Aufsätze zur Städteausstellung (Velkoměsto: Přednášky a stati k veletrhu měst), vydávaném Thomasem Petermannem při příležitosti veletrhu německých měst⁵⁶. Právě tak jako je Simmelovo dílo Filozofie peněz⁵⁷ dnes považováno za nejznámější Simmelovu knihu, je text Velkoměsta a duševní život považován za Simmelovu nejznámější esej. Proč je však zrovna tento text zásadní pro dějiny sociologie města a čím se vlastně liší od ostatních raných textů o městě? Město a důsledky urbanizace pro jednotlivce a společnost byly analyzovány jen v několika textech konstituující se sociologie, hlavní z nich byly uvedeny a rozebrány v první kapitole této práce. Tyto texty však akcentovaly jen některé aspekty společnosti vztahující se k městu, často byla analyzována historická města, ale soudobé město hrálo podružnou roli spíše opomíjené kulisy zkoumaných společenských jevů. V Simmelově eseji se však město ocitá v centru pozornosti, doslova v plné záři reflektorů – je totiž jevištěm, a to ne jevištěm ledajakým, ale **jevištěm aktivně ovlivňujícím děj i samotné aktéry**. Ač se takové konstatování může zdát na první pohled banální, zasloužila si tato poměrně krátká esej právě pro svůj podstatný posun optiky mnoho pozornosti a byla důležitým odrazovým můstkem pro další rozvoj sociologie města.

Za zmínku stojí obsahová i strukturní podobnost s další známou Simmelovou esejí, textem Peníze v moderní kultuře z roku 1896⁵⁸, v němž se věnuje svému výsadnímu, později mnohem detailněji rozvedenému tématu role peněz v moderní společnosti. Obdobné zahájení a styčné body v obsahu dvou esejí, které od sebe dělí sedm let, lze odůvodnit nejen autorskou licencí v estetice tvorby vědeckého textu, neboť literární kvalita Simmelových esejí je nesporná, ale především úzkou provázaností témat, mezi kterými tvoří tematický most již zmiňovaná Simmelova Filozofie peněz. Spojovníkem jsou důsledky prudkého rozvoje peněžní ekonomiky, jejímž hlavním sídlem je (a tradičně vždy bylo) velkoměsto. Protože se rozvoj peněžní ekonomiky a rozvoj velkoměsta vzájemně ovlivňují a pohánějí (nejde zde pouze o jednosměrnou závislost), zaslouhuje si velkoměsto pozornost právě jako aktivní dějiště významných

---

⁵⁶ SIMMEL, G. Die Großstädte und das Geistsleben. In Die Großstadt: Vorträge und Aufsätze zur Städteausstellung, Thomas Petermann (ed.). 1.vyd. Leipzig, Dresden: Gehe Stiftung, 1903. Str. 185-206. ISBN neuved.

⁵⁷ SIMMEL, G. The Philosophy of Money. 3.vyd. London: Routledge, 2004. ISBN 0-415-34172-8. První německé vydání v roce 1900, druhé, přepracované německé vydání v roce 1907.

⁵⁸ SIMMEL, G. Peníze v moderní kultuře a jiné eseje. 1.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN 80-85850-50-8. Str. 7-25.

společenských i individuálních proměn. Zatímco role peněz a vlivy peněžní ekonomiky na společnost jsou plně rozvedeny právě ve Filozofii peněz, v eseji Velkoměsta a duševní život se do středu zájmu dostává velkoměsto samotné a to, jak působí na duševní život člověka.

Na přelomu 19. a 20. století byla urbanizace hlavně pod vlivem Tönniesovy teorie vnímána jako proces rozpadu tradičních pospolitostí. Velkoměsto bylo chápáno jako vtělení absence řádu, chaotické místo neustálých nevypočitatelných změn a nejistot. Připomeňme, že ještě v roce 1936 je v Chaplinově filmu *Modern Times* (Moderní doba) jediným místem ve městě s pevným řádem vězení, ze kterého se hrdinovi do víru nejistot velkoměsta nijak nechce. Také Simmel vychází z uvolňování a ztráty tradičních vazeb, ale naproti tomu staví zisk nebývalé osobní svobody, závěrečná bilance tedy není tak jednoznačně negativní. Riziko ztráty identity je vyvažováno možností rozvoje osobnosti. Simmelovy úvahy tak nezaprou jisté shodné body s Tönniesem, podobnost s Marxovou teorií odcizení, Durkheimovou anomii a Weberovou racionalizací – Simmel však tyto jevy a změny přímo spojuje s městem, nikoli se společností jako celkem. Od ostatních sociologických klasiků se tak liší především tím, že analyzuje, jak se individuum se změnami a vývojem moderní společnosti vyrovnává.

Georg Simmel žil v samotném centru Berlína, na místě někdy srovnávaném s Times Square v New Yorku, ale jeho rodné město bylo v roce 1858 ještě relativně klidné. Od roku 1871, kdy se stal hlavním městem právě založené Německé říše, zažil Berlín boom následovaný úspěšnými *Gründerjahre*, město se tak Simmelovi nezvratně měnilo doslova před očima. Simmel pozoroval rostoucí velkoměsto nikoli jako národní centrum s velkým politickým vlivem, zajímal se o změny lidského vědomí a vnímání a nový rytmus intelektuálního života. Je třeba upozornit, že se v eseji *Velkoměsta a duševní život* nezaobírá ani sociální politikou a dopadem městského životního stylu na nižší sociální třídy. Pojednává o dobře situovaných lidech, nikoli o chudině a o tom, jak se s tlakem velkoměsta vyrovnává člověk, který je navíc v tísnivé sociální situaci. Jedná se tedy o pohled z určitého úhlu, z (a do) určité společenské vrstvy – analýza proměn duševního života do města přicházejících dělníků by jistě vedla k názoru rozšířenému o další, v eseji opomíjené postřehy.

V úvodu eseje najdeme názorové východisko, které pak další text podrobněji rozvádí:

„Zdrojem hlavních problémů moderního života je nárok jednotlivce na uchování autonomie a individuality tváří v tvář sociálním silám, historickému dědictví, vnější kultuře a technice

života – tento zápas je poslední zatím dosaženou transformací boje s přírodou, který kdysi vedl primitivní člověk ve jménu zachování holé existence.“⁵⁹

Toto konstatování je pro další obsah a stavbu eseje zásadní. Moderním životem je samozřejmě míněn život v době vzniku eseje, tedy dnes již před více než sto lety, na počátku dvacátého století, v době, kdy je fakticky (a příchodem nového tisíciletí i symbolicky) dovršeno zpřetrhání tradičních společenských vazeb a jednotlivci se naskytá tolik autonomie a prostoru pro rozvoj individuality jako nikdy předtím. Přesto je právě uchování autonomie a individuality problematizováno. Již v prvních větách se tak rýsuje pro Simmela typický dialektický přístup ke zpracovávané látce zdůrazňující proti sobě vystávající ambivalence. Získané osobní svobody provází zápolení o jejich udržení – je tedy zřejmé, že svoboda je exkluzivní nikoli pro svou nedostupnost, ale právě kvůli obtížnosti dostupnou svobodu si uchovat.

Jsou-li zde naznačovány jednotlivé transformace dlouhého boje provázejícího lidskou společnost, je třeba zmínit, že je město pro toto zápolení ve všech jeho podobách klíčové. Původní boj člověka s přírodními silami, ve kterém šlo o zachování života a uspokojení základních potřeb, byl veden od počátku existence lidského rodu z hlediska dnešního člověka velmi úspěšně. Opanování divočiny, korunované téměř absolutním vyčleněním se člověka z přírody, bylo završeno právě ve velkoměstě. To je dodnes patrné v našem chápání toho, že příroda (jako opozitum kultury) začíná až za hranicemi města. Ve městě samotném je pak příroda jen taková, jakou si do něj pustíme (počítaje v to domácí zvířecí mazlíčky či regulovanou městskou zeleň)⁶⁰ či jaká se více či méně vítaná vloudí a zabydlí, nesmí nás ale nijak ohrožovat, omezovat či poškozovat a je tak maximálně neškodnou reminiscencí na původní, mnohem bližší soužití s přírodou⁶¹. Postavíme-li takto přírodní proti kulturnímu, je kultura v našich myslích často symbolizována právě městem, ponejvíce pak samotným srdcem města, městským centrem⁶². Právě městský člověk je dnes z dávných vazeb na přírodu prakticky vyvázan. Rovněž společenské normy, individuální omezení a morální imperativy spjaté s tradiční interpretací náboženství, se ve městě rozvolňují především díky množství

---

⁵⁹ SIMMEL, G. Die Großstädte und das Geistsleben. In Die Großstadt: Vorträge und Aufsätze zur Städteausstellung, Thomas Petermann (ed.). 1.vyd. Leipzig, Dresden: Gehe Stiftung, 1903. Str. 185-206. ISBN neuved. Str. 185.

⁶⁰ Více viz: LIBROVÁ, H. Vlažní a váhaví: Kapitoly o ekologickém luxusu. 1.vyd. Brno: Doplněk, 2003. ISBN 80-7239-149-6.

⁶¹ Snaha o vytěsnění vlivů přírody na lidský život však ve městě dosud nekončí – od zcela pochopitelných nároků na teplo, sucho a bezpečí pokročila až po snahu přírodu izolovat absolutně, ne-li ad absurdum (např. vytěsňováním exteriérů v podobě nákupních galerií a zábavních center, za kterým je pokus zůstat trvale v uměle, lidskou technologií vytvořených interiérech, mimo dosah jakýchkoli vlivů přírody). Jsme také svědky nové podoby boje s přírodou, přírodou vymknutou z ustálených a zažitých schémat a známých vzorů, čím dál tím více nepopíratelně i lidským přičiněním.

⁶² Např. ustálené spojení „do města/centra za kulturou“.

střetávajících se a koexistujících forem, pluralitě názorů a ústupu od ortodoxie. Nezanedbatelnou roli zde hraje anonymita, kterou velkoměsto skýtá a která umožňuje vymanění se z bezprostřední kontroly dříve těsně spjaté a často izolované komunity. Nakonec i zápas o uchování autonomie a individuality se odehrává v zesílené míře ve velkoměstě.

Georg Simmel v metropoli vidí místo, na kterém se poprvé modelově odehrává to, co se později přenáší do zbytku společnosti. Řečí chemie zde společenský vývoj krystalizuje a později se difúzí šíří i mimo velké město. Simmel zdůrazňuje propojení peněžní ekonomiky a převahy intelektu, kterým je společný racionální a pragmatický přístup a jednání s věcmi a lidmi a z kterých vyplývá jistá strohost a preferování formální spravedlnosti indiferentní k individualitě:

„Mysl moderního člověka je více a více zatěžována počítáním. Ideálu exaktních přírodních věd – přeměnit svět na matematický příklad a každou jeho část definovat matematickou rovnicí – odpovídá počitatelná přesnost praktického života, vnesená do reality peněžní ekonomikou.“⁶³

Jakýkoli jiný přístup by byl v nesouladu s peněžními principy, kdy jsou kvalita a individualita nutně redukovány na cenu, hodnotu, kvantitativní míru. Nelítostná věcnost principu „má dáti - dal“, racionální ekonomické myšlení a s anonymitou klesající zodpovědnost jsou natolik provázány s peněžní ekonomikou převažující ve velkoměstě, že lze jen těžko určit směr vzájemné závislosti – zda tato mentalita byla podnětem k rozvoji ekonomiky, nebo zda rozvíjející se ekonomika formovala mentalitu. Podle Simmela by bylo chybné považovat tuto závislost za jednostrannou, mezi rozumem, městskou mentalitou a penězi existuje vzájemně se posilující vazba. Zmiňovaná rezervovanost, strohost a racionální přístup jsou jakousi daní za svobodu, neboť metropole je zároveň výsadním místem svobody a prostorem pro rozvoj osobnosti. Simmel upozorňuje, že kvantitativní aspekt života je často přímo transformován na kvalitativní zvláštnosti charakteru. Tedy že stejné faktory, které zapříčinily vznik neosobního, umožnily i vznik krajně osobního, subjektivitu⁶⁴. Je tak možné pozorovat některé výhradně ve velkoměstě vystávající typy osobnosti. Vedle baudelairovského flâneura Simmel představuje městskou osobu blazeovanou, přesycenou mnohostí podnětů, a proto neschopnou jakékoli reakce, ve snaze o obranu organismu volící ústup od příliš rozmanitého vnějšího světa, a osobu cynickou jednající s vědomím, že vše, lidi nevyjímaje, lze koupit a zredukovat na kvantitativní hodnotu⁶⁵. Oba tyto postoje jsou podporovány

---

⁶³ SIMMEL, G. Die Großstädte und das Geistsleben. In Die Großstadt: Vorträge und Aufsätze zur Städteausstellung, Thomas Petermann (ed.). 1.vyd. Leipzig, Dresden: Gehe Stiftung, 1903. Str. 185-206. ISBN neved. Str. 188.

⁶⁴ Ibid. Str. 191.

⁶⁵ SIMMEL, G. The Philosophy of Money. 3.vyd. London: Routledge, 2004. ISBN 0-415-34172-8. Str. 255-257.

nivelizačním účinkem peněz. Cynismus a blazeovanost jsou posledním, nejzazším možným řešením, jak se adaptovat na přemíru městských podnětů. Úsilí o prosazování vlastní osobnosti v rámci velkoměsta, tedy o kvalitativní odlišení individua, vede k metropolitnímu manýrismu, náladovosti a extravaganci vyvolané snahou přilákat pozornost. Právě výrazné, extravagantní typy jsou potřeba vzhledem k druhu mezilidského styku ve velkoměstě. Jedinec se vnímá skrze reakce druhých, je pro něj zásadní, aby se cítil i intersubjektivně důležitý, smysluplný. Na venkově a v malých městech se dojmy o druhých utvářejí postupně, mnoho dojmů je podvědomých a založených na hlubších pocitech a emocionálních vztazích – to je ve velkoměstě nemožné. Rozvíjí se proto například móda, která by v tradičních malých společnostech neměla příliš smysl, ve městě však umožňuje jedinci projevit vlastní osobnost a je tak pokusem o vyjádření sebe sama odlišením se od norem. Individualita je ve velkoměstě konstituována stylem života.

S městským typem osobnosti je spojován také rozvoj intelektu a převažující rozumové jednání, roli zde hraje flexibilita a adaptabilita, schopnost vypořádat se se šokovými změnami a kontrasty. Člověk je podle Simmela rozlišující tvor (*Unterschiedswesen*) reagující na změnu⁶⁶. Pravidelnost či nevýrazné podněty vzbuzují mírnější reakce, zabírají a využívají menší část vědomí. Diskontinuita, neočekávané změny, chaos a ruch, tedy životní podmínky vytvářené velkoměstem, vedou k širšímu uplatnění intelektu, neboť pouze díky výraznějšímu zapojení rozumu se velkoměstský člověk s takovým prostředím dokáže vyrovnat. Metropole tak přímo vyžaduje jinou dávku vnímání a uvědomování si, a je proto spojována spíše s jakousi sofistickou, zatímco maloměsto je díky blízkosti vazeb zase emočně výraznější. Nejde o žádné privilegium či elitářské vynášení velkoměsta, jedná se o reakci na vnější prostředí, v podstatě o ochranu duševního zdraví exponovaného jedince. Výraznější utilizace rozumu je adaptací na městský život, intelekt chrání individuum proti ohromující síle života ve velkoměstě, subjektivní je chráněno před tlakem objektivního. Stále vzrůstající diskrepanci mezi subjektivní a objektivní kulturou se Georg Simmel věnuje jak v eseji Velkoměsta a duševní život, tak ve Filozofii peněz⁶⁷. Mluví o atrofii individuální, subjektivní kultury a hypertrofii kultury objektivní. Právě převaha objektivní kultury je charakteristická pro vývoj moderní (městské) společnosti. Individuální intelektuální vývoj zaostává za společenským vývojem⁶⁸, porovnáme-li například vývoj na poli kultury či vědy s rozvojem jednotlivce za stejné období, nalézáme zjevné disproporce až náznaky regrese individuální kultury, projevované například ústupem spirituality či

---

⁶⁶ SIMMEL, G. Die Großstädte und das Geistsleben. In Die Großstadt: Vorträge und Aufsätze zur Städteausstellung, Thomas Petermann (ed.). 1.vyd. Leipzig, Dresden: Gehe Stiftung, 1903. Str. 185-206. ISBN neuved. Str. 187.

⁶⁷ SIMMEL, G. The Philosophy of Money. 3.vyd. London: Routledge, 2004. ISBN 0-415-34172-8. Str. 446-470.

⁶⁸ Ibid. Str. 448-449.

idealismu. Příčinu této rozbíhavosti vývoje objektivní a subjektivní kultury vidí Simmel především v rostoucí dělbě práce, kdy jednostranná specializace ohrožuje rozvoj osobnosti. V ideálním případě by individuální kultura měla tvarovat a být tvarována objektivní kulturou. Objektivní kultura však žije svým vlastním životem a výrazně ovlivňuje život jednotlivce. Metropole je právě tím místem, kde je dělba práce nejvíce specializovaná a objektivní kultura přerůstá veškerý osobní život. Člověk se nemůže z pod vlivu objektivní kultury vymanit. Na jednu stranu je život velmi zjednodušován – podněty a možnosti k využití času se nabízejí ze všech stran, aniž by bylo potřeba vlastního přičinění. Na stranu druhou se život čím dál tím více sestává z těchto neosobních obsahů a nabídek, které vytěsňují individuální rysy a jedinečnost. Individuum se proto snaží zdůraznit to, co je pro ně jedinečné. Musí přehánět a přehnaně stupňovat osobité prvky, aby si ho ostatní všimli. Plodnou půdu tak ve městě nachází extrémní individualismus, móda, extravagantní městské typy.

„Nositelem hodnoty jednotlivce už není to „univerzální lidské“, ale právě kvalitativní výjimečnost a nezaměnitelnost.“⁶⁹

Také mezilidské vztahy jsou městem deformovány či nově formovány.

Ve velkoměstě nelze vytvářet s každým, koho potkáváme či s kým jednáme, bližší vztahy běžné pro maloměsto. Kontaktů s lidmi je tolik, že je potřeba určitého odstupu. Rezervovanost není indiferentním, neutrálním přístupem, přirozená nedůvěra je spíše lehkou averzí, latentní antipatií. Simmel používá častý a plně platný argument – to, že často neznáme naše nejbližší městské sousedy⁷⁰, jev, který je na malém městě či venkově velmi zřídka. Dalším důkazem může být neochota začít rozhovor a rezignace na snahu s každým se byť jen pozdravit. Obyvatelé velkoměst proto mají pověst chladných až bezcitných lidí, velké město se zdá být pro příchozí z venku nepřátelské. Tato rezervovanost je vynucena již samotným počtem lidí ve městě, je přirozenou reakcí zaručující jistou osobní svobodu, jak píše Simmel:

„To, co se v městském způsobu života může zdát jako jasné distancování se od společnosti, je ve skutečnosti jenom jednou ze základních forem socializace.“⁷¹

---

⁶⁹ SIMMEL, G. Die Großstädte und das Geistsleben. In Die Großstadt: Vorträge und Aufsätze zur Städteausstellung, Thomas Petermann (ed.). 1. vyd. Leipzig, Dresden: Gehe Stiftung, 1903. Str. 185-206. ISBN neuvad. Str. 204.

⁷⁰ SIMMEL, G. Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung. 1. vyd. Leipzig-München: Duncker & Humblot, 1908. ISBN neuvad. Kapitola 9., Raum und die räumlichen Ordnungen der Gesellschaft, str. 460-526. (Str. 481.)

⁷¹ SIMMEL, G. Die Großstädte und das Geistsleben. In Die Großstadt: Vorträge und Aufsätze zur Städteausstellung, Thomas Petermann (ed.). 1. vyd. Leipzig, Dresden: Gehe Stiftung, 1903. Str. 185-206. ISBN neuvad. Str. 190.

Vzájemná rezervovanost a indiference se projevuje velmi názorně v davu – tělesná/prostorová blízkost dává vyniknout vzdálenosti na mentální úrovni, ve velkoměstském davu se paradoxně cítíme ztraceni a sami⁷². Georg Simmel analyzuje i souvislost velikosti skupiny a osobní svobody. Velkoměsto srovnává s početně a prostorově rychle rostoucí skupinou. Spolu s růstem povoluje její vnitřní soudržnost a roste individuální svoboda jejích členů. Ve městě je tak osobní svoboda a možnost rozvoje jasným pozitivem vykoupeným za cenu převážně neosobního přístupu k okolnímu světu. Velkoměšťák vnímá malé město nebo venkov jako rigidní, svazující, omezující, sám je pak často kritizován pro svou povrchnost a zdánlivou neschopnost být čímkoliv pohnut.

Dalším prvkem racionalizace a objektivizace lidských vztahů ve městě je měření času.

Vztahy a události ve velkoměstě jsou velmi komplexní a provázané, vyskytuje se zde mnoho lidí s rozdílnými zájmy, propojených vzájemnými službami a sliby. Tato náročná struktura vyžaduje přesnost, organizaci, jakýsi jízdni řád, rozvrh, který by pomohl předejít chaosu. Ideálním prostředkem k takové organizaci jsou hodiny a měření času. Spojitost mezi časem a peněžní ekonomikou není potřeba příliš zdůrazňovat, časem není možné plýtvat, podle známého rčení – čas jsou peníze⁷³. Plýtvání časem si nemůžeme dovolit – stejně jako si nemůžeme dovolit něco koupit. Časová integrace aktivit je díky své vypočitatelnosti, předvídatelnosti a přesnosti opět velmi neosobní, vyhovující ve městě dominujícímu racionálnímu přístupu k životu. Hodiny jsou s peněžní ekonomikou spjaté také schopností převodu abstraktní individuální kvality času na čísla. Završuje se tak snaha o vyloučení všeho iracionálního, instinktivního, intuitivního a intimního, postrádajícího systém a řád, a proto ztěžujícího orientaci. Že je toto téma pro urbánní sociology dodnes zajímavé, je zřejmé například z toho, kolik prostoru právě měření času, hodinám a městskému společenskému životu ovlivňovanému tímto fenoménem věnuje Richard Sennett ve své knize *The Conscience of the Eye: The Design and Social Life of Cities* (Svědění zraku: Design a sociální život měst) z roku 1990, ačkoli bez přímého odkazu na Georga Simmela⁷⁴.

Nejvýraznější charakteristikou metropole je podle Simmela její funkční rozšíření za vlastní fyzické hranice. Díky tomu je velkoměsto kosmopolitní. I zde funguje vzájemně se posilující vazba – kosmopolitní charakter zpětně přidává na významu metropoli. Vnitřní život velkoměsta tak přesahuje jeho hranice a zasahuje jeho okolí

---

⁷² V Simmelově době je dav výsostným společenskovedním tématem, vedle populárního díla Gustava Le Bona *Psychologie des foules* (1895, *Psychologie davu*, odkaz viz Seznam literatury) se davem zabýval mimo jiné také Gabriel Tarde či Sigmund Freud.

⁷³ Údajně staré angl. přísloví, někdy je autorství přisuzováno Benjaminu Franklinovi (*Advice to a Young Tradesman*, 1748).

⁷⁴ SENNET, R. *The Conscience of the Eye: The Design and Social Life of Cities*. 1.vyd. London: Faber and Faber, 1990. ISBN 0-571-16459-5. Str. 177 a dále.

na národní až mezinárodní úrovni. I tohoto tématu se chopila moderní sociologie města, rostoucím a měnícím se vlivem velkoměst se podrobněji zabývala například Saskia Sassen ve svých textech o globálních městech⁷⁵.

V závěru své eseje o velkoměstě a duševním životě, ve které Georg Simmel načrtává pozitiva i negativa plynoucí ze změn odehrávajících se v modernizující se společnosti, je funkce města spatřována ve vytváření unikátního prostoru pro boj o osobní svobodu, zachování autonomie a roli individua v celku společnosti. Velkoměsto získává zcela nový význam a důležitost pro historii rozvoje lidské psychiky⁷⁶.

I přesto, že se Simmel snaží o nehodnotící diagnózu společenských následků rozvoje velkoměsta, nechce obviňovat ani obhajovat, ale porozumět⁷⁷, lze jeho osobní postoj posoudit spíše jako rozporuplný až negativní⁷⁸. Dietmar Jazbinsek upozorňuje na to, že je Simmel považován za výsostného teoretika města a modernity, ačkoli je v jeho práci možné vystopovat jasné anti-urbanistické a anti-modernistické rysy⁷⁹. Ani podle mého názoru není Simmel zcela neutrální, celkové vyznění eseje Velkoměsta a duševní život opravdu lehce naznačuje mírně romantizující preferování mizejících pořádků oproti strohým a racionálním, nově nastupujícím poměrům. Domnívám se však, že se nejedná o žádnou jasně vyhraněnou averzi. Simmel se sice výrazněji soustředí na negativní dopady objektivní kultury, ale vidí i možnost dalšího vývoje jednotlivce v nově vznikajících podmínkách. Georga Simmela je třeba díky většině jeho názorů považovat spíše za tolerantního, i když občas rezervovaného komentátora až zastávce nového. I přes některé jeho soukromé, z dnešního pohledu konzervativní až elitářské názory⁸⁰ u něj nelze mluvit o jasně antipatii vůči všemu modernímu.

Po formální stránce lze Simmelovu textu leccos vytknout, forma je však podřízena obsahu sdělení. Simmel není konzistentní v proti sobě stavěných dichotomiích. Střídavě srovnává město s venkovem, velkoměsto s malým městem, moderní

---

⁷⁵ Např.: SASSEN, S. The global city: New York, London, Tokyo. 2.vyd. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2001. ISBN 0-691-07063-6.

⁷⁶ SIMMEL, G. Die Großstädte und das Geistsleben. In Die Großstadt: Vorträge und Aufsätze zur Städteausstellung, Thomas Petermann (ed.). 1.vyd. Leipzig, Dresden: Gehe Stiftung, 1903. Str. 185-206. ISBN neuved. Str. 205.

⁷⁷ Ibid. Str. 206

⁷⁸ JAZBINSEK, D. Die Grossstädte und das Geistesleben von Georg Simmel: Zur Geschichte einer Antipathie. Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung GmbH (WZB), 2001. ISBN neuved.

⁷⁹ Ibid. Str. 2.

⁸⁰ Georg Simmel byl vášnivý alpinista. Díky modernizaci horských cest a lanovek a změně životního stylu zahrnující koncept dovolené se do Alp dostávalo stále více turistů. Simmel brojil proti z města se rozrůstajícímu konzumu a turistickému ruchu v Alpách. SIMMEL, G. Gesamtausgabe: Aufsätze und Abhandlungen 1894 bis 1900. 1.vyd. Sv.5. Frankfurt/Main: Shurkamp, 1992. ISBN 3-518-57955-X. Alpenreisen, str. 91-95.

metropoli s tradiční polis. Tato jistě záměrná nesystematičnost jen potvrzuje závěr Savage a Warda⁸¹, že chápat esej Velkoměsta a duševní život jako líčení kontrastu mezi městským a venkovským by bylo chybné. Simmel si je vědom problematičnosti rozlišení moderní společnosti na rurální a urbánní, sám poukazuje na výrazný vliv města na společnost za jeho hranicemi. Odvrací se také od běžného kauzálního myšlení, klasické kauzality v textu téměř chybí – i to je úmyslné a pro Simmela typické. Město je stejně tak důvodem jako i následkem, formujícím i formovaným prvkem. V Simmelově dialektické analýze se projevuje hravost, láska k paradoxům a jednotě protikladů. Coincidentia oppositorum zde nezapře didaktické účely, slouží pro lepší názornost a vykreslení ambivalentního charakteru popisovaných jevů. Simmel zde plně těží ze svého spontánního, tvůrčího přístupu k tématu, používá takový příklad, který myšlenku demonstruje nejzřejměji, bez ohledu na systematičnost, jeho metodologie je výrazně intuitivní a text je tak kreativní syntézou několika vzájemně provázaných nosných témat.

V následujících kapitolách bude poukázáno na to, jak se výše rozebíraná krátká esej stala na téměř padesát let nejen jedním z odrazových můstků pro vzkvétající americkou sociologii, ale zároveň významným opěrným bodem pro urbánní sociologii i v letech tápání a hledání vlastní identity.

---

⁸¹ SAVAGE, M.; WARDE, A. *Urban Sociology, Capitalism and Modernity*. 1.vyd. London: The Macmillan Press Ltd., 1993. ISBN 0-333-49164-7. Str. 110-114.

3 CHICAGSKÁ ŠKOLA, ROBERT EZRA PARK A SOCIOLOGIE MĚSTA

Chicago a chicagská sociologická škola. Hlavní vlivy a představitelé. Robert Ezra Park. Sociálně ekologický přístup.

Navázat na kapitolu o Georgu Simmelovi textem týkajícím se chicagské sociologické školy by bylo logické i v rámci výkladu obecné sociologie, o sociologii města to platí dvojnásob. Simmelův vliv na rodící se americkou sociologii byl už v této práci zmiňován, počátky americké sociologie by bez chicagské školy byly nemyslitelné, urbánní sociologie pak s érou chicagské sociologické školy spojuje svůj zlatý věk⁸².

Bylo to právě Chicago, kde byla v roce 1892 založena první akreditovaná katedra sociologie ve Spojených státech, chicagská univerzita proto přitahovala ty, kteří v sociologii našli zálibu, město Chicago se tak stalo nejen sídlem mnoha tehdejších společenských kapacit, ale především výtečným studijním materiálem.

Jen málo měst by bylo pro rozvoj (urbánní) sociologie vhodnější než Chicago, které se velice výrazně proměnilo v podstatě během jediné generace a neustále se rozvíjelo. V roce 1900 mělo 1,8 mil. obyvatel, v roce 1930 již téměř 3,4 mil. obyvatel⁸³. Nebývalá byla i etnická diverzita Chicaga, koexistovaly v něm velké skupiny přistěhovalců z Německa, Polska, Irska, Švédska, Čech⁸⁴, Holandska, Itálie a dalších zemí. Růst města, rychlé změny a neobyčejná různorodost obyvatel Chicaga skýtaly skvělou příležitost pro zkoumání společenských procesů. Chicago bylo oním s Amerikou často spojovaným tavícím kotlem národností a kultur, tedy ideálním prostředím pro zkoumání mobility, asimilace, tolerance, předsudků a dalších sociologicky zajímavých jevů.

V porovnání s Evropou se americká sociologie institucionalizovala a rozvíjela v rámci univerzit o něco dříve. Na amerických univerzitách existovaly kurzy sociologie i před rokem 1892, William G. Sumner (1840-1910) přednášel sociologii na univerzitě v Yale již v roce 1876, další významný raný americký sociolog Franklin H. Giddings

---

⁸² SAVAGE, M.; WARDE, A. *Urban Sociology, Capitalism and Modernity*. 1.vyd. London: The Macmillan Press Ltd., 1993. ISBN 0-333-49164-7. Str. 7. Za zlatý věk urbánní sociologie lze označit období přibližně od roku 1910 do 30. let 20. století, poté sociologie města v rámci sociologie postupně ztrácela na významu.

⁸³ Pokud bychom chtěli naznačit celý rozsah populačního růstu Chicaga, mohli bychom uvést, že za pouhých šedesát let počet obyvatel tohoto města vzrostl 11,3krát. Relevantnější by bylo zachytit růst Chicaga v době od založení katedry sociologie na chicagské univerzitě (1892) do publikování Wirthova článku *Urbanism as a Way of Life* (1938), kdy se počet obyvatel téměř ztrojnásobil. Zdroj dat: <http://www.chipublic.org/004chicago/timeline/population.html> [cit. 25/03/2007]

⁸⁴ Češi do Chicaga odcházeli z tehdejšího Rakousko-Uherska, po roce 1918 pak z nově vzniklého Československa.

(1855-1931) učil sociologii na univerzitě v Bryn Mawr už v roce 1890⁸⁵. Univerzita v Chicagu byla od počátku významná nejen proto, že na ní vznikla první samostatná katedra sociologie, ale také díky oborovému časopisu *American Journal of Sociology*⁸⁶, který katedra vydávala. Chicagská sociologická škola se chtěla vymezit i vůči tehdejší spekulativní a příliš filozofující sociologii Sumnera a Giddingse a volala po sociologii jako vědní disciplíně se specifickými teoriemi sloužícími k vědeckému poznání společnosti⁸⁷.

Stejně jako Georg Simmel i chicagská škola věnovala pozornost všemu novému a modernímu a zkoumala vznikající ekonomické a společenské uspořádání, které bylo výsledkem rozvoje kapitalismu⁸⁸. Dalo by se říci, že podobně jako Simmel byli i chicagští sociologové vlastně sociology modernity. Specifikovat chicagskou sociologii jako čistě urbánní by totiž bylo nesprávné a zbytečně omezující. Chicagská škola je širší sociologickou odpovědí na sociální a technologické trendy a s nimi spjaté změny životního způsobu. V pojetí chicagské školy byly tyto změny zkoumány v kontextu velkoměsta, které hrálo důležitou, aktivní roli. Město se tak ocitlo v centru sociologie jako takové – americká obecná sociologie v období přibližně od roku Parkova příchodu na univerzitu, tedy roku 1914, až do počátku 40. let⁸⁹ se do vysoké míry překrývá se sociologií města, která toto období oprávněně nazývá svou zlatou érou.

Představitelé chicagské sociologické školy si výhody, kterou pro studium společnosti představovalo rozvíjející se město, byli dostatečně vědomi a opakovaně na ni ve svých textech poukazovali. U Roberta Ezry Parka je tento přístup k městu patrný

---

⁸⁵ SOROKIN, P. Some Contrasts of Contemporary European and American Sociology: I., *Social Forces*, 1929, roč. 8, č. 1, str. 57-62. Mnozí z evropských zakladatelů sociologie na univerzitách nepůsobili vůbec (např. Herbert Spencer, Karl Marx) nebo působili na jiných společenskovědních katedrách než sociologických (August Comte, Frédéric Le Play, Ludwig Gumplowicz, Georg Simmel, Gabriel Tarde, Émile Durkheim).

⁸⁶ *American Journal of Sociology* založil Albion Small v roce 1895.

⁸⁷ „... zkoumání velkého množství konkrétních městských fenoménů bylo zrovna ten správný směr vývoje sociologie, díky kterému se mohla transformovat ze sociální filozofie na vědu o společnosti.“ Citováno z předmluvy E. W. Burgess: BURGESS, E. W. (ed.) *The Urban Community: Selected Papers from the Proceedings of the American Sociological Society, 1925*. In *The Social Fabric of the Metropolis: Contributions of the Chicago School of Urban Sociology*. Short, J. F. (ed.). 1. vyd. Chicago: The University of Chicago Press, 1971. ISBN 0-226-75466-9. Str. viii.

⁸⁸ SAVAGE, M.; WARDE, A. *Urban Sociology, Capitalism and Modernity*. 1. vyd. London: The Macmillan Press Ltd., 1993. ISBN 0-333-49164-7. Str. 35.

⁸⁹ V různé sekundární literatuře jsou pro období intelektuální dominance chicagské sociologické školy uváděna různá data, za zcela mezní lze pokládat roky 1892-1950. V tomto období chicagská škola formovala americkou sociologickou tradici. Lewis Coser datuje konec dominance chicagské školy do roku 1935, kdy byl po názorovém střetu v *American Sociological Society* založen časopis *American Sociological Review*, který se stal oficiálním časopisem společnosti namísto chicagského *American Journal of Sociology*, který tuto roli zastával doposud. Již v té době zaznívala ostrá kritika metodiky chicagské školy, své sehrály i osobní animozity v akademické obci. COSER, L. *Sociological Theory from the Chicago Dominance to 1965*, *Annual Review of Sociology*, 1976, č. 2, str. 145-160.

nejlépe. Proklamován je například v jeho významné programové eseji *The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment* (1915, *Město: Podněty ke zkoumání lidského chování v městském prostředí*)⁹⁰, ve známém textu *The City as a Social Laboratory* (1929, *Město jako sociální laboratoř*)⁹¹ i v jeho dalších zásadních pracích:

„Skutečnost, že v podmínkách města rychle vznikají instituce, je jedním z důvodů, proč je město obzvláště výhodným místem pro studium institucí a života společnosti všeobecně. Instituce nám vznikají prakticky před očima, proces jejich tvorby je tak možné přímo pozorovat a případně lze i experimentovat. ... Dalším důvodem, proč je město vhodné pro studium života společnosti a má tak charakter sociální laboratoře, je fakt, že právě ve městě jsou všechna specifika lidské povahy nejen dobře viditelná, ale zvětšena a umocněna.“⁹²

„Město je mikrokosmem, ve kterém jsou dobře patrné nastávající změny, a to často ještě dříve, než se projeví v samotném makrokosmu.“⁹³

„Díky možnostem, které nabízí, především díky koncentraci výjimečných a abnormálních typů lidí, odkrývá velkoměsto veřejnému pohledu pozoruhodným způsobem všechny charakteristické lidské vlastnosti a rysy, které jsou v malých společenstvích běžně skryty a potlačovány. Krátce řečeno, město odhaluje ve zvýšené míře to dobré a zlé v lidské povaze. Snad právě tato skutečnost nás více než jiné opravňuje chápat město jako laboratoř či kliniku, ve které lze zkoumat lidskou povahu a společenské procesy co nejprůběžněji a nejpraktičtěji.“⁹⁴

Robert Ezra Park (1864-1944) hrál mezi postavami chicagské sociologické školy ústřední roli. Na univerzitu přišel až v roce 1914, po inspirativním setkání s Williamem Isaacem Thomase (1863-1947), který ho na katedru osobně pozval, a který byl iniciátorem vytyčení nového přístupu k sociologii. Robert E. Park bývá řazen k takzvané druhé generaci chicagských sociologů, ačkoli s první generací, ke které patřil kromě W. I. Thomase také zakladatel katedry Albion W. Small (1854-1926) a dále například Georg E. Vincent (1864-1941), velmi úzce spolupracoval. Do druhé generace chicagské školy vedle Parka patří mimo jiné Ernest Burgess (1886-1966) a Ellsworth Faris (1874-1953), kteří v Chicagu sociologii nejprve studovali a po dokončení studia na katedře zůstali. Vědci koncentrovaní kolem

---

⁹⁰ PARK, R. E. *The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment*, *American Journal of Sociology*, 1915, roč. 20, č. 5, str. 577-612.

⁹¹ PARK, R. E. *The City as a Social Laboratory* In *The Collected Papers of Robert Ezra Park*. E. Ch. Hughes (ed.), 1.vyd. Sv. 2. *Human Communities: The City and Human Ecology*. Glencoe: Free Press, 1952, str. 73-87, ISBN neuváděno.

⁹² *Ibid.* Str. 80.

⁹³ PARK, R. E. *The City and Civilization* In *The Collected Papers of Robert Ezra Park*. E. Ch. Hughes (ed.), 1.vyd. Sv. 2. *Human Communities: The City and Human Ecology*. Glencoe: Free Press, 1952, str. 128-141, ISBN neuváděno. Str. 137.

⁹⁴ PARK, R. E. *The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment*, *American Journal of Sociology*, 1915, roč. 20, č. 5, str. 577-612. Str. 612.

katedry sociologie zastávali často odlišná teoretická stanoviska, měli rozdílné zájmy a zaměřovali se na velmi širokou škálu různých problémů, i přesto je mnohé spojovalo. Zpětně se poměrně velká fragmentovanost výzkumů chicagské školy může jevit jako jedna z jejích slabin, na druhou stranu byla tato fascinující různorodost v mnohém prospěšná. Převládal interdisciplinární přístup, výzkumy a široké pojetí sociologie ovlivnilo i to, že do roku 1929 byla v rámci katedry sociologie vyučována také antropologie.

Vliv evropské sociologie na chicagskou školu byl přímý a výrazný. Robert E. Park studoval od roku 1899 v Evropě, mimo jiné i u Georga Simmela⁹⁵. Simmelovy myšlenky na něj udělaly velký dojem a Georga Simmela tak lze označit za nejvýraznější inspirační zdroj Parkovy sociologie. Simmelovy přednášky byly také jediným formálním sociologickým vzděláním, kterého se Parkovi kdy dostalo⁹⁶. Park dále studoval u Wilhelma Windelbanda, zajímal se o díla Augusta Comta a Herberta Spencera, Henryho Maina, Ferdinanda Tönniese, Émila Durkheima. Také na základě svých poznámek ze Simmelových přednášek uspořádal spolu s Ernestem Burgessem známou učebnici sociologie *Introduction to the Science of Sociology* (1921, Úvod do sociologie)⁹⁷. Vedle evropské sociologie Émila Durkheima, Herberta Spencera a Georga Simmela měl na chicagskou školu významný vliv především darwinismus, ekonomické principy *laissez-faire*, ekologie Ernsta Haeckela, sociální psychologie Johna Deweye, Charlese H. Cooleyho a Georga Herberta Meada či například práce Thorsteina Veblena a Williama Jamese.

Park v Chicagu nejprve přednášel o problematice černošské populace, později úspěšné kurzy rozšířil a od roku 1918, po nuceném odchodu W. I. Thomase, stál v čele sociologické katedry. Za přelomový, či přinejmenším zásadní pro další vývoj chicagské sociologie lze považovat již zmiňovaný Parkův článek z roku 1915 *Město: Podněty ke zkoumání lidského chování v městském prostředí*, ve kterém vytyčuje program sociologického bádání, formuluje hlavní otázky a stanovuje priority výzkumu i základní metodiku. Z dnešního hlediska jsou Parkem načrtnuté otázky velmi jednoduché, odrážejí však stav tehdejší sociologie, s nutností zcela základních výzkumů a potřebou systematického postupu bádání. Park ve svém článku vychází z mnoha inspiračních zdrojů, vedle vlivu Georga Simmela tu najdeme odkazy například na práce Sigmunda Freuda, Heinricha Rickerta, Adama Smithe a dalších.

---

⁹⁵ V Evropě studoval také W. I. Thomas, Albion Small při svém studijním pobytu v Berlíně zažil Georga Simmela ještě jako studenta. KURTZ, L. R. *Evaluating Chicago Sociology: A Guide to Literature, with an Annotated Bibliography*. 1.vyd. Chicago: The University of Chicago Press, 1984. ISBN 0-226-46476-8. Str. 17.

⁹⁶ MATTHEWS, F. H. *Quest for an American Sociology: Robert E. Park and the Chicago School*. 1.vyd. Montreal: McGill-Queens University Press, 1977. ISBN 0-7735-0243-2. Str. 34. Citován R. E. Park, *An Autobiographical Note*.

⁹⁷ PARK, R. E.; BURGESS, E. *Introduction to the Science of Sociology*. 1.vyd. Chicago: The University of Chicago Press, 1921. ISBN neved.

Navrhovaných oblastí výzkumu je mnoho, od základních spíše demografických témat přes sociální kontrolu, studium skupin, asimilace, morálky, vlivu médií až po patologické jevy. Tato systematická formulace obsahu studia sociologie byla ve své době průkopnická, i s časovým odstupem ji Louis Wirth v roce 1945 ve svém článku *Human Ecology (Sociální ekologie)*⁹⁸ označil za provokativní.

Z tohoto podnětu na chicagské univerzitě zavládlo velké nadšení pro empirické výzkumy podporované přesvědčením vědců i univerzitních sponzorů⁹⁹, že by univerzita měla sloužit lidstvu a sociologie by měla poskytovat výstupy i pro sociální politiku. Program z článku *Město: Podněty ke zkoumání lidského chování* v městském prostředí tak byl postupně naplňován chicagskými studenty sociologie, kteří pod vedením svých učitelů provedli mnoho výzkumů ve snaze zodpovědět některé z Parkových otázek. Tyto výzkumy lze rozdělit na dva okruhy, jedním z nich je ekologické mapování Chicaga a druhým pak etnografické studie různých sociálních skupin. Mezi ty nejznámější patří *The Hobo: The Sociology of Homeless Man* (1923, *Hobo: Sociologie bezdomovců*) Nelse Andersena (1889-1986), *The Gang* (1927, *Gang*) Fredericka M. Thrashera (1887-1970), *The Gold Coast and the Slum* (1929, *Zlaté pobřeží a slum*) Harveye W. Zorbaugha (1896-1965), *The Taxi-Hall Dancers* (1932, *Tanečníci z Taxi-Hall*) Paula G. Cresseye (1901-1955) a *Street Corner Society: The Social Structure of an Italian Slum* (1943, *Street Corner Society: Sociální struktura italského slumu*) Williama F. Whytea (1914-2000).¹⁰⁰

S postavou Roberta Ezry Parka a chicagskou sociologickou školou je neodmyslitelně spjatý také takzvaný sociálně ekologický přístup (*human ecology*), ke kterému se Robert E. Park a Ernest Burgess explicitně přihlásili v roce 1921 v již zmiňované učebnici¹⁰¹. Americká sociologie byla pak až do 30. let ztělesňována právě sociální ekologií, která neměla být odvětvím sociologie, ale spíše perspektivou, přístupem k celému vědnímu oboru. Park sociologické analogie s ekologií volně formuloval ve svých článcích¹⁰², sociálně ekologický přístup později důkladněji systematizoval především další chicagský sociolog Roderick D. McKenzie (1885-1940) například ve svém textu *The Ecological Approach to the Study of the Human Community* (1924, *Ekologický přístup ke studiu lidské pospolitosti*)¹⁰³, ve kterém vysvětluje

⁹⁸ WIRTH, L. *Human Ecology*, *American Journal of Sociology*, 1945, roč. 50, č. 6, str. 483-488.

⁹⁹ Jedním z nejvýznamnějších sponzorů chicagské univerzity byl naftový magnát John D. Rockefeller.

¹⁰⁰ Většina zmíněných studií byla psána na základě zúčastněného pozorování. Odkazy viz Seznam literatury.

¹⁰¹ Velký sociologický slovník. 1.vyd. Praha: Vydavatelství Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3. Heslo „ekologie sociální“, sv. 1, str. 241.

¹⁰² Základní principy a analogie k ekologii najdeme například v Parkově článku *The City as a Natural Phenomenon* (1939, *Město jako přírodní fenomén*). PARK, R. E. *The City as a Natural Phenomenon* In *The Collected Papers of Robert Ezra Park*. E. Ch. Hughes (ed.), 1.vyd. Sv. 2. *Human Communities: The City and Human Ecology*. Glencoe: Free Press, 1952, str. 118-127, ISBN neuved.

¹⁰³ MCKENZIE, R. *The Ecological Approach to the Study of the Human Community*. *American Journal of Sociology*, 1924, roč. 30, č. 3, str. 287-301

paralely studia vzájemné závislosti a vztahů jednotlivých rostlinných či živočišných druhů a jejich přirozeného prostředí a studia mezilidských vztahů, vlivů životního prostředí na společnost a prostorové uspořádání lidských osídlení.

Ekologie živočichů a rostlin je v sociální ekologii převedena do společenských věd a na základě paralel je vystavěn program, jak studovat město a společnost z ekologické perspektivy. Ve společnosti podle sociálně ekologického pojetí existují vzorce, které mohou být zkoumány vědeckou metodou, a to včetně provázanosti členů stejného systému a jisté závislosti lidského společenství na terénu a klimatu. Biologického modelu by se však mělo používat obezřetně, Park si byl rozdílů mezi ekologií biologickou a sociální vědom. Dělbá práce a komplexní systém výměny zboží a služeb snižují závislost jedince na okolním životním prostředí, lidé mohou svou závislost na životním prostředí zásadně ovlivňovat a ve srovnání se zvířaty dokáží své okolí výrazněji měnit a kontrolovat. Člověk je také jako tvůrce jazyka a kultury schopen vytvářet mnohem složitější organizace. Sociálně ekologický přístup proto rozlišuje dvě úrovně lidského společenství – úroveň biotickou a kulturní. Biotická úroveň je úrovní základní, obsahující nezbytnosti života, například vodu, půdu a přírodní zdroje určující velikost populace v dané oblasti. Lidská společnost se v dané lokalitě těmto výchozím podmínkám přizpůsobí (popřípadě je modifikuje) nebo zanikne. Kulturní úroveň je jakousi „nadstavbou“ úrovně biotické, jde o strukturu založenou na zvycích, normách, institucích a zákonech. Rozvíjí se poté, co se biotické faktory stabilizují. Biotická úroveň se do jisté míry překrývá s pojmem konkurence a symbiózy ve smyslu ekonomické soutěže. Osobně zde vidím lehkou paralelu s Marxovou teorií ekonomického determinismu obohacenou o schopnost kulturní úrovně (nadstavba) zpětně ovlivňovat úroveň biotickou (základna), například pokud nová technologie umožní větší čerpání zdrojů. Sociální ekologie však nebyla teorií biologického determinismu a zdůrazňovala unikátní vlastnosti a schopnosti člověka, díky kterým je extrémní srovnávání sociální ekologie s ekologií biologickou nemožné.

Za zmínku stojí také hlavní tematické okruhy a výstupy výzkumů chicagské sociologické školy, mezi které bezesporu patří především známý model městské expanze Ernesta Burgesse, který se na základě analýzy města Chicaga v roce 1920 snažil o vystižení základních vzorů prostorové a sociální segregace a růstu moderního města. Burgessovy koncentrické zóny jsou ideálním modelem růstu města neomezovaného přírodními podmínkami. Mnoho pozornosti bylo věnováno rozvoji a proměnám komerčního centra města (Central Business District, CBD), ve kterém dominoval obchod a průmysl. Dalším významným tématem byly prostorově a kulturně definované městské komunity a formální a neformální kontrolní mechanismy regulující jejich chování. Takzvaným přirozeným oblastem (natural areas), jejich obyvatelům, tradicím, zvykům, konvencím, vzájemné funkční

závislosti a rozvoji byl v chicagských studiích věnován velký prostor. Přirozené oblasti byly vnímány jako dynamický fenomén podléhající neustálé změně. Při výrazné změně, kterou byl například prudký růst města, jsou v těchto oblastech oslabeny mechanismy přirozené sociální kontroly, dochází k sociální dezorganizaci a nastupují prostředky sociální kontroly sekundární. Sociální dezorganizace je tedy podstatným narušením sociálního řádu, poklesem vlivu existujících pravidel sociálního chování na členy skupiny. Autorem pojmu sociální dezorganizace je William I. Thomas, který ho teoreticky rozpracoval ve své slavné pětisvazkové práci *Polish Peasant in Europe and America (1927, Polský sedlák v Evropě a v Americe)*¹⁰⁴. Toto významné dílo americké sociologie, na kterém Thomas spolupracoval s polským sociologem Florianem W. Znanieckim (1882-1958), je vnímáno jako zásadní posun od abstraktní sociologie směrem k empirickým výzkumům¹⁰⁵. V Thomasově pojetí sociální dezorganizace lze nalézt styčné body s teorií anomické dělby práce Émila Durkheima¹⁰⁶, oba se nezávisle na sobě věnovali sociální kohezi. Dezorganizaci jako absenci sdíleného porozumění, společných hodnot a vzájemného uznání, která se zesíleně projevuje v neznámém novém prostředí, se dále podrobněji věnoval i Robert E. Park. Mluvíme-li o výrazném vlivu Georga Simmela na Roberta E. Parka, můžeme v souvislosti se sociální dezorganizací zmínit například Parkův článek *Human Migration and the Marginal Man (1928, Migrace lidí a marginální člověk)*¹⁰⁷, ve kterém popisuje charakteristické rysy osobnosti žijící současně ve dvou odlišných kulturních skupinách, procházející osobní krizí vyvolanou mícháním a prolínáním konfliktních kultur. Na jasné a přiznané paralele se Simmelovým cizincem je podle Parka možné nejlépe studovat civilizační proces. Park se inspiroval Simmelem i v pojetí sociální geometrie, na základě chicagských prací na téma sociální distance vznikla v roce 1925 známá Bogardusova škála¹⁰⁸.

Dříve než bude v další kapitole podrobněji rozebírán kontroverzní článek¹⁰⁹ Louise Wirtha *Urbanismus jako životní způsob a v zápětí i kritické ohlasy chicagské sociologické školy*, pozastavím se ještě u jedné Simmelovy inspirace patrné v Parkově díle i v pracích pozdějších urbánních sociologů, a to u spojování města a rozvoje intelektu. Robert E. Park ve svém článku *Město jako sociální laboratoř* píše:

---

¹⁰⁴ THOMAS, W. I.; ZNANIECKI, F. W. *Polish Peasant in Europe and America: Monograph of an immigrant group*. 1.vyd. (5 svazků), Boston: Badger, 1918-1920. ISBN neved.

¹⁰⁵ Z tohoto hlediska za významnou je považována především metodologická poznámka (Methodological Note) z prvního svazku. Odkaz viz předchozí poznámka.

¹⁰⁶ DURKHEIM, É. *Společenská dělba práce*. 1.vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. ISBN 80-7325-041-1. Str. 297-313.

¹⁰⁷ PARK, R. E. *Human Migration and the Marginal Man*, *American Journal of Sociology*, 1928, roč. 33, č. 6, str. 881-893.

¹⁰⁸ Emory Bogardus (1882-1973)

¹⁰⁹ KURTZ, L. R. *Evaluating Chicago Sociology: A Guide to Literature, with an Annotated Bibliography*. 1.vyd. Chicago: The University of Chicago Press, 1984. ISBN 0-226-46476-8. Str. 23.

„Právě ve městě vynalezl člověk filozofii a vědu a stal se nikoli pouze racionálním, ale také sofistickým tvorem.“¹¹⁰

Podobnou úvahu najdeme o téměř čtyřicet let později i v díle Henriho Lefebvra *Le droit à la ville* (1968, Právo na město)¹¹¹, ve kterém se objevuje tvrzení, že vývoj společnosti je možný pouze skrze život ve městě, díky městské společnosti.

---

¹¹⁰ PARK, R. E. The City as a Social Laboratory In The Collected Papers of Robert Ezra Park. E. Ch. Hughes (ed.), 1.vyd. Sv. 2. Human Communities: The City and Human Ecology. Glencoe: Free Press, 1952, str. 73-87, ISBN neuvéd. Str. 73

¹¹¹ LEFEBVRE, H. *Le droit à la ville*. 1. vyd. (2 svazky), Paris: Anthropos, 1968-1972. ISBN neuvéd.

4 LOUIS WIRTH A JEHO VLIV NA VÝVOJ SOCIOLOGIE MĚSTA

Stručný portrét Louise Wirtha. Analýza Wirthovy eseje Urbanismus jako životní způsob.

Louis Wirth se narodil v roce 1897 v Německu v židovské rodině, ale již v roce 1911 odešel k příbuzným do Spojených států. Na univerzitě v Chicagu studoval nejprve medicínu, poté přestoupil na nově založenou katedru sociologie. Svůj zájem o sociologii rozvíjel pod přímým vlivem Albiona Smalla, Williama I. Thomase, Roberta E. Parka a Ernesta Burgessa. Navázal na projekt W. I. Thomase a Floriana Znanieckého o polských přistěhovalcích, věnoval se židovským imigrantům a kulturním konfliktům přistěhovaleckých rodin. V roce 1925 získal titul M. A. a po krátkém působení na katedře, dokončení své známé doktorandské práce *The Ghetto* (1926, *Ghetto*)¹¹² a pobytu v Německu se do Chicaga na sociologickou katedru vrátil, tentokrát natrvalo. Zemřel nečekaně v 55 letech v roce 1952 na náhlou zástavu srdce.

Ačkoli je Louis Wirth autorem mnoha textů publikovaných zejména v časopise *American Journal of Sociology*, panuje široká shoda, že za nejzásadnější a nejvíce diskutovaný je pokládán jeho článek *Urbanism as a Way of Life* (1938, *Urbanismus jako životní způsob*)¹¹³.

„Urbanismus jako životní způsob, publikovaný v roce 1938, je jedním z nejlivnějších sociologických článků, které kdy byly napsány.“¹¹⁴

„Žádný jiný samostatný článek nevyvolal v oboru sociologie města tolik diskuzí, sporů a výzkumů jako Wirthův text *Urbanismus jako životní způsob*.“¹¹⁵

„Wirthův text *Urbanismus jako životní způsob* je jedním z nejslavnějších článků, které kdy byly v časopise *American Journal of Sociology* zveřejněny.“¹¹⁶

Wirthův článek je často považován za jakési teoretické resumé, shrnutí závěrů chicagské sociologické školy. Z textu je patrný silný vliv Roberta E. Parka a především Georga Simmela, a to místy takový, že lze článek kriticky z převážné části

¹¹² WIRTH, L. *The Ghetto*. Vyd. neuv. Chicago: The University of Chicago Press, 1956. ISBN neuv.

¹¹³ WIRTH, L. *Urbanism as a Way of Life*, *American Journal of Sociology*, 1938, roč. 44, č. 1, str. 1-24.

¹¹⁴ SAVAGE, M.; WARDE, A. *Urban Sociology, Capitalism and Modernity*. 1.vyd. London: The Macmillan Press Ltd., 1993. ISBN 0-333-49164-7. Str. 97.

¹¹⁵ KURTZ, L. R. *Evaluating Chicago Sociology: A Guide to Literature, with an Annotated Bibliography*. 1.vyd. Chicago: The University of Chicago Press, 1984. ISBN 0-226-46476-8. Str. 63.

¹¹⁶ SAUNDERS, P. *Soziologie der Stadt*. 1.vyd. Frankfurt/Main: Campus Verlag, 1987. ISBN 3-593-3256-9. Str. 97.

pokládat za úspěšný pokus o velkou syntézu Simmelových a Parkových¹¹⁷ myšlenek s minimálním (a diskutabilním) vlastním přínosem. Kritice Wirthova článku bude věnováno více pozornosti o něco později, po analýze textu samotného.

Stejně jako byl počátek civilizace doprovázen trvalým osídlením, je podle Wirtha počátek modernity doprovázen růstem velkých měst. Město je právě tím místem, kde je člověk vyjmut z přírody. Již v této základní myšlence se Wirth v podstatě překrývá jak s Parkem, tak se Simmelem. Stejně je tomu s tvrzením, že jsou města zdrojem nápadů a inovací, jejichž dopady sahají za městské hranice a ovlivňují větší počet obyvatel, než má samotné město. Změny ve všech oblastech společenského života zapříčiněné urbanizací jsou pro Wirtha důvodem pro studium rozdílů mezi venkovským a městským způsobem života. Toto vyhocení, jak si ukážeme později, je jedním z nejzajímavějších závěrů Wirthovy eseje – poukázáním na skutečnost, že existuje něco jako městský životní způsob – ale zároveň se zde projevuje také nejvýraznější a nejčastěji napadaná slabina Wirthovy eseje, zavedení dichotomie města a venkova. Na Wirthovu obranu je třeba uvést, že stejně jako například Ferdinand Tönnies své pojmy *Gemeinschaft* a *Gesellschaft* chápe i Wirth venkovský a městský životní způsob jako ideální typy. Obdobně jako tomu činí Max Weber v citátu uvedeném na straně 12 této práce, i Wirth ve svém textu akcentuje, že i tzv. městská či venkovská osobnost je pouze ideálním, v realitě se nevyskytujícím typem¹¹⁸.

Dále se Louis Wirth snaží o definici města, které (opět ve shodě se Simmelem) chápe jako „určitou formu zespolečenštění“¹¹⁹. Definici založenou na pouhé velikosti (počtu obyvatel) města považuje za svévolnou, jediné kritérium podle něj pro definici nestačí. Dalšími kritérii by tak měla být hustota obyvatel, která však musí být v korelaci s nějakou sociální charakteristikou, kterou Louis Wirth vidí v (sociální) různorodosti obyvatel. Tato tři kritéria – tedy množství obyvatel, jejich hustota a různorodost, jsou pro Wirtha minimální definicí města, na které dále rozvíjí svou teorii urbanismu.

„Pro účely sociologie může být město definováno jako relativně velké¹²⁰, hustě obydlené, trvalé osídlení, obývané sociálně heterogenními jedinci.“¹²¹

---

¹¹⁷ Popř. myšlenek dalších členů chicagské sociologické školy.

¹¹⁸ WIRTH, L. *Urbanism as a Way of Life*, *American Journal of Sociology*, 1938, roč. 44, č. 1, str. 1-24. Str. 3.

¹¹⁹ *Ibid.* Str. 4.

¹²⁰ Myšleno počtem obyvatel.

¹²¹ *Ibid.* Str. 9.

Je třeba upozornit, že urbanismus, který je (zvláště v českém prostředí)¹²² chápán v první řadě jako obor řešící praktické stránky městského plánování, je v této eseji pojmem označujícím charakteristicky odlišný způsob života spojený s městem.

Wirth se zmiňuje o Weberově práci *Město*¹²³, kterou chápe jako pokus o systematickou teorii, a také o Parkově programové eseji *Město: Podněty ke zkoumání lidského chování v městském prostředí* – ani v jednom z těchto textů však nevidí koherentní rámec pro teorii urbanismu. Zaměřuje se proto na identifikaci základních charakteristik města uvedených ve své definici a nástin jejich důsledků. Se vzrůstající intenzitou těchto kritérií, tedy se vzrůstajícím počtem obyvatel, hustotou osídlení a vzrůstající heterogenitou obyvatelstva, by podle Wirtha měly být zdůrazněny i hlavní rysy urbanismu (jako způsobu života). Kritéria počtu obyvatel, hustoty osídlení a heterogenity obyvatelstva spolu úzce souvisí (např. vysoký počet obyvatel při jejich současné nízké hustotě ještě nekonstituuje město), přesto s nimi Wirth zachází jako s nezávislými kvalitami, což odůvodňuje odlišnými sociálními dopady, které tato kritéria mají. Heterogenita obyvatel by měla vzrůstat s jejich rostoucím počtem, ve městě však různorodost obyvatel neodpovídá distribuční křivce normálního rozložení.¹²⁴ Město tradičně roste spíše díky nově příchozím, než že by se jeho populace sama obnovovala či dokonce vzrůstala. Nově příchozí (zvláště v případě Chicaga či v dané době USA všeobecně) pocházejí z jiných oblastí či zemí, čímž heterogenitu měst nutně zvyšují. Konstatování skutečnosti, že je lidská rozlišnost prospěšná, neboť jsou si různorodí obyvatelé města o to více užiteční, je pak parafrází až nepřiznanou citací z Parkova krátkého článku *The City and Civilization* (1936, *Město a civilizace*)¹²⁵:

„... (města) k sobě přivedla lidi z různých konců světa, nikoli proto, že by si byli duševně blízcí nebo pocházeli ze stejné rasy, ale zkrátka proto, že si byli vzájemně užiteční, užiteční si byli se vši pravděpodobností právě proto, že byli jiní.“¹²⁶

„Města byla z historického hlediska tavícími kotli ras, lidí a kultur ... přivedla k sobě lidi z různých konců světa protože byli odlišní a díky tomu užiteční sobě navzájem, spíše než proto, že by byli stejní a duševně si blízcí.“¹²⁷

¹²² Velký sociologický slovník. 1.vyd. Praha: Vydavatelství Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3. Heslo „urbanismus“, sv. 2. Str. 1357.

¹²³ WEBER, M. *The City*. 2.vyd. Glencoe: Free Press, 1966. ISBN 0-029-34210-4.

¹²⁴ WIRTH, L. *Urbanism as a Way of Life*, *American Journal of Sociology*, 1938, roč. 44, č. 1, str. 1-24. Str. 9.

¹²⁵ PARK, R. E. *The City and Civilization* In *The Collected Papers of Robert Ezra Park*. E. Ch. Hughes (ed.), 1.vyd. Sv. 2. *Human Communities: The City and Human Ecology*. Glencoe: Free Press, 1952, str. 128-141, ISBN neuvád.

¹²⁶ *Ibid.* Str. 140.

¹²⁷ WIRTH, L. *Urbanism as a Way of Life*, *American Journal of Sociology*, 1938, roč. 44, č. 1, str. 1-24. Str. 10.

Dále se Wirth věnuje analýze dopadů jednotlivých kritérií. Rostoucí počet obyvatel ovlivňuje mezilidské vztahy a charakter města. Pospolitosti jako sousedství a úzké příbuzenské vazby chybí úplně, nebo jsou ve velké společnosti lidí z různých prostředí rozvolněny. Tradiční vazby jsou nahrazeny konkurencí a formálními kontrolními mechanismy. Důraz na sociální kontrolu a kontrolní mechanismy zajišťující sociální kohezi je patrným dědictvím chicagské sociologické školy. Wirth dále cituje úvahu Maxe Webera o oslabení sousedských vazeb, připomeňme, že obdobnou myšlenku explicitně uvádí ve své eseji i Georg Simmel. Dopad rostoucího počtu obyvatel je ve svém důsledku relativně jasný – není možné, aby se lidé navzájem dobře znali, žijí-li ve velmi početné skupině. Zatímco v malých komunitách existuje funkční systém osobních doporučení, měšťané k němu nemívají tak snadný přístup a pro uspokojení svých potřeb jsou v kontaktu s velkým množstvím různých organizovaných skupin. Roztříštěnost vztahů pak vede k indiferentnímu přístupu, blaseovanému charakteru, rezervovanosti. Není třeba příliš zdůrazňovat, že se opět jedná o lehce modifikovanou myšlenku Georga Simmela. I ve Wirthově textu zaznívají ve spojitosti s městem slova jako sofistickovanost, racionalita, anonymita a z ní plynoucí povrchnost. Analogicky je uvolnění morálky a pocitu sounáležitosti vyvažováno emancipovaností a ziskem osobní svobody. Jedná se o volné parafrázování Simmelova textu, s druhotnými vlivy Émila Durkheima (anomie) a chicagské sociologické školy (sociální dezorganizace). Mluví-li Wirth o specializaci městského obyvatelstva a dělbě práce, odvolává se na Adama Smitha. Uvádí, že město, které je tržištěm, posiluje rozvoj dělby práce. Čtenář znalý souvisejících textů však opět tuší širší syntézu Smith-Weber-Durkheim-Simmel¹²⁸.

I rostoucí hustota obyvatel má dle Wirtha specifické důsledky pro společnost. Z hustoty obyvatel plyne jejich specializace (Darwin) a rostoucí dělba práce (Durkheim). Z toho vyplývá, že hustota obyvatel vlastně umocňuje důsledky rostoucího počtu obyvatel. Wirth mluví o převaze vizuálního – a pokud nejde o shodu náhod, můžeme z toho usoudit, že dobře znal i Simmelovu práci o formách zespolečenštění, kde na straně 483 v kapitole Prostor a prostorové uspořádání společnosti píše Simmel totéž¹²⁹. Z převahy vizuálního pak plyne zesílený důraz na výjimečnost až extravaganci, módu či uniformy. Opět připomeňme, že městské extravaganci se Simmel věnuje přímo v eseji Velkoměsta a duševní život, módě pak ve své eseji Die Mode (1911, Móda)¹³⁰.

---

¹²⁸ Případně lze doplnit Darwin-Park.

¹²⁹ SIMMEL, G. Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung. 1. vyd. Leipzig-München: Duncker & Humblot, 1908. ISBN neuvad. Kapitola 9, Der Raum und die räumlichen Ordnungen der Gesellschaft, str. 460-526. Str. 483.

¹³⁰ SIMMEL, G. Peníze v moderní kultuře a jiné eseje. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN 80-85850-50-8. Móda, str. 100-131.

Od Simmelových myšlenek se Wirth plynule přesouvá k myšlenkám chicagské školy. Mluví o prostorovém uspořádání města závislém na ceně půdy, přístupnosti, prestiže atd. Jednotlivé městské oblasti, vykazující prvky segregace, tvoří vzájemně závislou mozaiku sociálních světů, kde každá část zastává specifickou funkci. I tato myšlenka není zcela původní, promlouvá z ní jak teorie přirozených oblastí (natural areas), tak výzkumy vztahující se například k Burgessovu zonálnímu modelu. Odezvu ve Wirthově textu nachází i Simmelova myšlenka hodin jako symbolu pro stále více racionální chápání světa. Wirth k hodinám přidává další symbol základu sociálního pořádku ve městě – semafor.¹³¹

Wirth analyzuje i důsledky posledního ze tří vymezených kritérií města – heterogenity. Společně koexistující různé osobnostní typy a komplikovaná třídní struktura je podle něj důvodem, proč jsou nestabilita, fluktuace a nejistota brány jako normy. Zdůrazňuje, že následkem těchto změn se osobnost adaptuje a vyvíjí sofistikovaný odstup od reality. Odosobnění, či jakési odcizení přisuzuje ekonomickým příčinám a s nimi souvisejícímu redukování kvality na kvantitu, zcela v souladu s o 35 let mladším Simmelovým textem. Podobně jako Robert E. Park ve svém článku *Město: Podněty ke zkoumání lidského chování v městském prostředí* se i Louis Wirth zmiňuje o vzrůstajícím vlivu médií, kulturních institucí, politiky a moderní propagandy. Pokud se chce jednotlivec podílet na sociálním, politickém a ekonomickém životě města, musí nutně podřídit část své osobnosti nárokům větší komunity.¹³²

Na poli výzkumu Louis Wirth navrhuje více integrovaný a systematický přístup. Urbanismus může být empiricky uchopován třemi provázanými přístupy – jako fyzická struktura zahrnující populaci, technologie a ekologické uspořádání, jako systém společenského uspořádání zahrnující sociální instituce a síť společenských vztahů, případně jako sada postojů a myšlenek podléhajících mechanismům sociální kontroly¹³³. Při výzkumu urbanismu v ekologické perspektivě je možné získat poměrně přesná kvantitativní data o fyzické struktuře a ekologických procesech. Jedná se z dnešního hlediska často o data demografická, například o podíl lidí v produktivním věku, věkové rozložení obyvatel, přítomnost cizinců ve městě, statistiky porodnosti atp. Výzkum urbanismu jako společenského uspořádání tematizuje mizení těsných vztahů, nahrazování primárních kontaktů sekundárními, pokles významu rodiny, sousedství a tradiční sociální koheze. Třetí přístup, věnující se městskému typu osobnosti a kolektivnímu chování, nabízí ke studiu anomické jevy, jako jsou sebevraždy, kriminalita a korupce. Podle Wirtha je z existujících výzkumů zjevné, že v městském prostředí jsou tyto jevy běžnější než na venkově,

---

¹³¹ WIRTH, L. *Urbanism as a Way of Life*, *American Journal of Sociology*, 1938, roč. 44, č. 1, str. 1-24. Str. 15.

¹³² *Ibid.* Str. 16.

¹³³ *Ibid.* Str. 17.

mechanismus jejich fungování však vyžaduje podrobnější analýzu¹³⁴. Další směr výzkumu by Wirth chtěl obrátit na média a nové komunikační systémy:

„Symptomy indikující další možný vývoj urbanismu jako způsobu společenského života musíme zjevně hledat v objevujících se nových trendech komunikace a v nových technologiích výroby a distribuce, které vznikají spolu s moderní civilizací. Vývoj probíhajících změn v urbanismu změní k dobrému či zlému nejen město, ale celý svět.“¹³⁵

Tato krátce načrtnutá koncepce urbanismu (jako životního způsobu) je, přísně řečeno, jedním z mála originálních přínosů Wirthovy eseje. Ačkoli jsou navrhované oblasti výzkumu v podstatě shodné s některými body vytyčenými již Robertem E. Parkem v roce 1915, snaží se Wirth vytvořit jednotnou koncepci města jako sociální entity. Wirth kritizuje stav urbánní sociologie, která podle jeho názoru není koherentní a nepracuje jednotně. Ucelená teorie by byla podporou pro další systematickou práci a pomohla by vyhnout se často nepodloženým závěrům týkajícím se městského plánování a politiky. Nabádá proto k všeobecnému, jednotnou teorií podloženému bádání a odrazuje od výzkumů ad hoc¹³⁶.

Svou esej zakončuje Louis Wirth konstatováním, že sociologové nemohou sociální problémy vyřešit, ale mohou k pochopení a částečně i k řešení problémů přispět. I tato závěrečná zmínka o roli sociologie jako nástroje k pochopení zkoumané problematiky je jakousi paralelou se zakončením Simmelovým¹³⁷ a nabádá k myšlence, že se Wirth inspiroval nikoli pouze obsahem, ale i celkovou stavbou eseje Velkoměsta a duševní život.

Jednalo se o jasný pokus začlenit Simmelovy myšlenky, spolu s myšlenkami Tönniesovými, Durkheimovými a Weberovými, do teoretických výstupů chicagské sociologické školy. V Simmelově duchu Wirth zdůrazňuje vliv města na osobnost a společenský život, spíše než na individuum se však zaměřuje na podmínky umocňující specificky městský životní způsob. I samotný urbanismus je ale ideálnětypická konstrukce, jedním pólem kontinua, jehož opačný pól tvoří venkovská lidová společnost. Za tuto (staro)nově vytyčenou dichotomii byl Wirth často právem kritizován. V Simmelově eseji je město analyzováno samostatně, příklady z maloměstského prostředí, venkova či z historické polis jsou ilustrativní, založené na kontrastu, nikoli příklady koncipujícími jakoukoli dichotomii. Také nekonzistentnost při vytváření dichotomie venkov-město byla zdrojem kritiky.

---

¹³⁴ Ibid. Str. 21.

¹³⁵ Ibid. Str. 22.

¹³⁶ Ibid. Str. 23.

¹³⁷ Ve kterém Simmel vyzývá k pochopení a nikoli k obhajování či odsuzování. SIMMEL, G. Die Großstädte und das Geistesleben. In Die Großstadt: Vorträge und Aufsätze zur Städteausstellung, Thomas Petermann (ed.). 1. vyd. Leipzig, Dresden: Gehe Stiftung, 1903. Str. 185-206. ISBN neuved. Str. 206.

Herbert J. Gans (1927-) ve slavné kritice Wirthova článku, kterou uveřejnil v roce 1962 s názvem *Urbanism and Suburbanism as Ways of Life: A Re-evaluation of definitions* (Urbanismus a suburbanismus jako způsoby života: Přehodnocení definic)¹³⁸ kritizuje Wirtha za chybné srovnávání pre-industriálního osídlení s industriálním, které vede k tomu, že Wirth městu přisuzuje i to, co není výlučně městské a neporovnává ho s jiným druhem moderního osídlení. Herbert J. Gans kritizuje i další originální přínos Wirthovy eseje – snahu definovat město v čistě sociologických (popř. sociálně ekologických) pojmech. Podle Wirtha jsou počet obyvatel, jejich hustota a heterogenita jasně definovanými strukturálními charakteristikami města. Na těchto charakteristikách pak staví svou teorii urbanismu. Gans zastává jasně anti-environmentalistickou pozici, pro pochopení městských komunit a s nimi spjatých sociálních jevů je důležitější sociokulturní aspekt, než aspekt prostorově demografický. Fyzické vymezení města k vysvětlení sociálních fenoménů nestačí. Herbert J. Gans ve své eseji zdůrazňuje, že Wirthovy závěry nelze přenést na celou oblast města, neexistují důkazy, které by potvrzovaly či vyvracely, že právě počet obyvatel, hustota a heterogenita mají takové sociální důsledky, o kterých Louis Wirth mluví. I kdyby takové důkazy byly k dispozici, vždy by bylo podle Gans možné dokázat, že důsledkům těchto charakteristik není významná část městského obyvatelstva vystavena. Z těchto důvodů nelze podle Gans definici města obdobným způsobem formulovat a stejně tak nelze mluvit ani o městském životním způsobu. Nakonec se Gans ohrazuje i proti tvrzení, že jsou primární vztahy v městském prostředí nahrazovány vztahy sekundárními. Chicagská sociologická škola se podle něj příliš věnovala výzkumu městského centra, okrajové části města a předměstí téměř opomíjela. Právě při studiu předměstí dochází Gans k závěru, že došlo k posunu od primárních vztahů ke kvaziprimárním (quasi-primary), které jsou výrazně intimnější než Wirthem popisované vztahy sekundární. Je tedy třeba rozlišovat také mezi městským centrem a od centra vzdálenějšími oblastmi. V centru je posun k sekundárním vztahům výraznější než na předměstí, příčinu však Gans vidí spíše v ekonomických podmínkách, kulturních charakteristikách a mobilitě obyvatel centra než v jejich počtu, hustotě osídlení a heterogenitě.

Herbert J. Gans kritizoval sociologické pojetí města a městského života založené na výstupech chicagské školy a Wirthovy eseje, které v urbánní sociologii dlouhou dobu přetrvávalo. Sociologie města se tak po úspěšném začátku postupně dostávala do období krize završené úvahami Manuela Castellse¹³⁹, ve kterých byla

---

¹³⁸ GANS, H. J. *Urbanism and Suburbanism as Ways of Life: A Re-evaluation of Definitions*. In *Human Behavior and Social Processes: An Interactionist Approach*. Rose, A. M. (ed.). 1. vyd. London: Routledge & Kegan Paul, 1962, str. 625-648. ISBN 0-415-17785-5.

¹³⁹ CASTELLS, M. *Is there an urban sociology?* In *Urban Sociology: Critical Essays*. C. G. Pickvance (ed.). 3. vyd. London: Tavistock Publications, 1980, str. 33-59. ISBN 0-422-76100-1.

zpochybňována oprávněnost existence urbánní sociologie jako vědecké disciplíny bez teoretického objektu.

Po letech kritiky tak bylo prakticky zavrženo, že existuje městský způsob života, městská osobnost, validní, vědecky podložená dichotomie město-venkov. I přesto je důležitá Wirthova myšlenka (vedoucí zpět ke Georgu Simmelovi), že město jako takové nějak působí a že pospolitost a s ní spjaté sociální sítě do jisté míry atrofovaly¹⁴⁰. Idea urbanismu by proto měla, obdobně jako u Simmela, být chápána na základě odlišnosti od tradičního způsobu života, jako kultura modernity.

Wirthovu slavnou esej lze považovat za eklektickou syntézu různých myšlenek a teorií. Louisi Wirthovi nestačil pouhý popis, pokusil se o náznak řešení, které viděl v systematizaci výzkumu a v urbánním plánování, snažil se o uvedení konzistentní teorie v praxi. Tento pokus však neuspěl a Wirthovy vlastní vklady a přínosy se ukázaly být nejvíce kritizovanými body jeho eseje. Vlna diskuzí a kritiky tak předznamenala postupný odchod chicagské sociologické školy z dlouholetého vědeckého výsluní a započala období tápání a pokusů o novou koncepci sociologie města.

---

¹⁴⁰SAVAGE, M.; WARDE, A. *Urban Sociology, Capitalism and Modernity*. 1.vyd. London: The Macmillan Press Ltd., 1993. ISBN 0-333-49164-7. Str. 108.

5 KRITIKA CHICAGSKÉ SOCIOLOGICKÉ ŠKOLY A NÁSTIN DALŠÍHO VÝVOJE SOCIOLOGIE MĚSTA

Kritika chicagské sociologické školy. Sociokulturní přístup. Neoortodoxní škola. Neomarxismus v urbánní sociologii. Nástin dalšího vývoje urbánní sociologie.

Jak bylo podrobně rozebíráno v minulé kapitole, shrnovala Wirthova esej Urbanismus jako životní způsob základní prvky sociologie chicagské školy. Sociálně ekologický přístup byl v roce 1938 již pomalu na ústupu. Ohnisko sociologie se přesunulo z Chicaga na Harvard, kde se začal úspěšně rozvíjet stále vlivnější strukturální funkcionalismus Talcotta Parsonse (1902-1979)¹⁴¹. V sociologii začínal převažovat zájem o metodologii a statistiku. Zatímco Robert E. Park považoval otázku metodologie za sekundární¹⁴² a prováděné studie chicagské školy byly dle jeho názoru možná méně přesné, ale blíže komplexitě lidského chování¹⁴³, mezi sociologickou obcí postupně převládal zcela jiný názor. Pozornost se přesunula k sociálním strukturám a systémům a téma města bylo pomalu opouštěno.

Je třeba hned na počátku zmínit, že kritika chicagské sociologické školy zásadně prospěla celé sociologii a nikoli pouze sociologii města. Dlouhé období po největším rozkvětu chicagské školy doprovázela jak vytrvalá kritika, tak pokusy o renesanci sociálně ekologického přístupu. Pochopení chicagské sociologické školy i konstruktivních kritických ohlasů, které vyvolala, je nezbytné pro porozumění situaci v dnešní urbánní sociologii.

Během několika dekád kritiky se některé teorie a koncepty chicagské sociologické školy ukázaly jako mylné či neplatné. Jeden z prvních kritiků, Maurice R. Davie, předznamenává konec chicagské éry jedním z mnoha pokusů o zpochybnění Burgessova modelu¹⁴⁴. Souhlasí s Burgessem, že je městský růst výsledkem vnějších sil, například konkurenčního boje, Burgessův model však považuje pouze za jeden z mnoha možných příkladů prostorového rozvoje města, nikoli za všeobecné schéma či ideální typ. Obdobnou kritiku vnesl v roce 1939 i ekonom Homer Hoyt, který na základě studií 142 měst vyvinul konkurenční model městského růstu známý jako (Hoytův) sektorový model. Postupně vznikaly další alternativní modely či jejich syntézy a Burgessův model je dnes chápán pouze jako historická mapa růstu a prostorového rozvržení konkrétního města.

¹⁴¹ V roce 1937 vydává Parsons svou první zásadní práci *The Structure of Social Action*. PARSONS, T. *The Structure of Social Action: A Study in Social Theory with Special Reference to a Group of Recent European Writers*. 2.vyd. Glencoe, Illinois: The Free Press, 1949. ISBN neuváděno.

¹⁴² MATTHEWS, F. H. *Quest for an American Sociology: Robert E. Park and the Chicago School*. 1.vyd. Montreal: McGill-Queens University Press, 1977. ISBN 0-7735-0243-2. Str. 179.

¹⁴³ *Ibid.* Str. 180.

¹⁴⁴ DAVIE, M. R. *The Pattern of Urban Growth*. In *Studies in the Science of Society*, G. Murdock (ed.). 1.vyd. New Haven: Yale University Press, 1938. Str. 133-161. ISBN 0-836-91157-1

Mezi další ranou kritiku chicagské školy patří rozsáhlá práce Milly A. Alihanové *Social Ecology* (1938, *Sociální ekologie*), ve které po podrobné analýze chicagských studií došla k závěru, že představitelé chicagské školy nebyli schopni empiricky dokázat, které aspekty lidského chování jsou čistě biotické, a které čistě kulturní. Nemohla ve zveřejněných pracích nalézt podporu pro teorii dvou úrovní společnosti (biotické a kulturní), kterou rozpracoval Robert E. Park. Stejnou připomínku měli o něco později i Warner E. Gettys a August B. Hollingshead¹⁴⁵. Ch. E. Gehlke, K. Biehlová a W. S. Robinson napadli chicagskou sociologickou školu na poli statistiky¹⁴⁶. Kritizován byl i koncept přirozených oblastí. Sociologové chicagské školy se domnívali, že městské komunity a přirozené oblasti vznikají díky základním biotickým silám, kritici tomuto názoru oponovali tvrzením, že přirozené oblasti sice nejsou plánovány ani uměle konstruovány, ale vznikají na základě mnoha individuálních rozhodnutí založených na morálních, ekologických, ekonomických a politických důvodech. Také přílišná pozornost věnovaná sociální dezorganizaci se neobešla bez kritiky, sociální organizace slumů a ghett prý byla neprávem opomíjena.

Sociálně ekologický přístup opatrně kritizovali nakonec i sami pozdní představitelé chicagské sociologické školy včetně Louise Wirtha. Ten v závěru svého článku *Human Ecology* (*Sociální ekologie*) z roku 1945 píše:

„Bylo by plané očekávat od sociální ekologie, že nám nabídne více, než jen částečný vhled do života společnosti, o jehož postižení a pochopení sociologie usiluje.“¹⁴⁷

Wirth vidí nutnost spolupráce sociologie a sociální psychologie, sociální ekologie pro něj pouze doplňuje další metody zkoumání společenských jevů. Zastánci sociální ekologie spolu s demografií a statistikou se podle něj musí otevřít novým přístupům, které jim usnadní pochopení komplikované a obtížně postižitelné reality¹⁴⁸.

Chicagská škola byla kritizována za nedostatek systematické teorie, nekonzistentní přístup k různým aspektům městského růstu (například za naprosté opomíjení symbolů a hodnot¹⁴⁹) a také za nepodložená teoretická východiska. Za zmínku stojí i

---

¹⁴⁵ GETTYS, E. *Human Ecology and Social Theory*, *Social Forces*, 1940, roč. 18, č. 4, str. 467-476.

HOLLINGHEAD, A. B. *A Re-examination of Ecological Theory*, *Sociology and Social Research*, 1947, roč. 31, č. 1, str. 194-204.

¹⁴⁶ GEHLKE, CH. E.; BIEHL, K. *Certain Effects of Grouping upon Size of the Correlation Coefficient in Census Tract Material*, *Journal of the American Statistical Association Supplement*, 1934, roč. 29, č. 185, str. 169-170. ROBINSON, W. S. *Ecological Correlations and the Behavior of Individuals*, *American Sociological Review*, 1950, roč. 15, č. 3, str. 351-357.

¹⁴⁷ WIRTH, L. *Human Ecology*, *American Journal of Sociology*, 1945, roč. 50, č. 6, str. 483-488. Str. 488

¹⁴⁸ *Ibid.* Str. 488.

¹⁴⁹ KURTZ, L. R. *Evaluating Chicago Sociology: A Guide to Literature, with an Annotated Bibliography*. 1. vyd. Chicago: The University of Chicago Press, 1984. ISBN 0-226-46476-8. Str. 23.

levicová kritika, která obviňovala chicagskou školu z toho, že vycházela z předpokladů, které legitimovaly kapitalismus a systém rasistického a sexistického vykořisťování menšin. Poukazováno bylo také na vyhrocený „etnocentrismus“ s tím, že chicagská teorie nebyla aplikovatelná jinde ve Spojených státech či ve světě.

Slabiny chicagské sociologické školy shrnuje výstižně J. Musil ve svém příspěvku *Der Status der Sozialökologie* (1988, *Status sociální ekologie*) jako nedostatečné vysvětlení mechanismů vzniku sociálně prostorových struktur a souvislostí mezi prostorovými strukturami a sociálními procesy, nejednotné chápání a interpretace některých základních pojmů (např. prostor, pospolitost) a přehnané nároky na všeobecnou platnost¹⁵⁰.

Na základě kriticky chicagské sociologické školy vznikly v urbání sociologii nové směry, mezi ty nejznámější patří sociokulturní přístup a tzv. neoortodoxní škola.

Sociokulturní přístup kladl při studiu prostorového uspořádání města větší důraz na roli kultury a hodnot. Klasickým textem tohoto přístupu v urbání sociologii je *Land Use in Central Boston* (1947, *Využití prostoru v centru Bostnu*)¹⁵¹ Waltera Fireye. Klasičtí sociální ekologové podle zastánců sociokulturního přístupu přisuzovali příliš velký význam neosobním ekologickým silám a příliš malý kultuře a symbolům. Ve své práci Firey na příkladě Bostonu ukazoval nemožnost aplikace výsledků chicagských studií na jiné město. Následovalo mnoho obdobných studií, které se snažily prokázat, že pro prostorové uspořádání skupin a institucí ve městě je klíčová kultura.

Neoortodoxní škola získala větší věhlas než sociokulturní přístup. Mezi její hlavní představitele patřil Amos H. Hawley. Neoortodoxní škola se snažila o přeformulování chicagských pozic, chtěla objasnit a propracovat teoretické slabiny sociálně ekologického přístupu. Mezi takové slabiny patřilo i členění na biotickou a kulturní úroveň. Hawley nesouhlasil s opomíjením kulturní úrovně, kulturu chápal jako jeden z adaptivních mechanismů, který nemůže být při studiu společnosti přecházen. Mezi hlavní témata neoortodoxní školy patřily struktura, stabilita a změna.

Městské nepokoje, stávky a demonstrace, které probíhaly ve Spojených státech v 70. letech, přitáhly pozornost sociologů k menšinám a nižším společenským třídám. Svoji roli zde sehrály i události v Paříži v roce 1968, stále viditelnější

---

¹⁵⁰ MUSIL, J. *Der Status der Sozialökologie*. In *Soziologische Stadtforschung*. J. Friedrichs (ed.) 1.vyd. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1988. Str. 18-34. ISBN 3-531-12022-0. Str. 20.

¹⁵¹ FIREY, W. *Land Use in Central Boston*. Harvard Sociological Series, Sv. 4. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1947. ISBN neuváděno.

problematika bydlení, chudoba určitých sociálních skupin a ekonomické imigrace. Sociologie se začala soustředit na roli kapitalismu a nerovností. O renesanci marxistických myšlenek v západní sociologii se postaral zejména Herbert Marcuse (1898-1979), inspirovaly i stoupence takzvané „nové urbání sociologie“. „Starou“ urbání sociologii ostře kritizoval zejména Manuel Castells, klíčová postava neomarxistické urbání sociologie, autor významné práce *La Question Urbaine* (1972, *Městská otázka*)¹⁵². Ve svém pojednání *Is there an Urban Sociology?* (1977, *Existuje sociologie města?*)¹⁵³ zpochybnil oprávněnost existence sociologie města jako takové a tázal se po jejím teoretickém vymezení. Tato otázka po vědeckém statutu do jisté míry vyvolala krizi celé urbání sociologie. Castells pomocí sledu logických otázek (Má sociologie města nějaký teoretický objekt? Pokud ano, je tento teoretický objekt „městský“? Pokud nikoli, má sociologie města alespoň reálný objekt, který by mohl být popsán jako „městský“?) došel k závěru, že sociologie města nemá ani teoretický ani reálný, města se týkající objekt, na který by mohla aplikovat své teoretické závěry, a není proto vědou, ale ideologií¹⁵⁴. Kritizoval sociologii města rozdělenou na několik směrů se zcela odlišnými objekty studia (např. urbanizace, sociální dezorganizace, komunity, média). Podle Parkova studijního programu měla urbání sociologie studovat každý společenský fenomén vyvstávající v kontextu města, což Castells považoval za příliš široce definovaný teoretický objekt¹⁵⁵. Teoretické objekty urbání sociologie pak podle něj vlastně nejsou městské, sociologie města proto není vědou založenou na specificitě svých teoretických objektů. Z této dedukce Castells vyvodil, že by sociologie města měla přeformulovat své pole zájmu (a upravit adekvátně i jméno) a stát se sociologií moderních společností. Dalšími zastánci tohoto radikálního názoru byli například Don Martindale a Ruth Glassová. Urbání sociologie stojící na výstupech chicagské sociologické školy podle nich zaměřovala urbanismus s účinky a dopady industrializace. Castells o tom píše:

„Podstatné je, že vše, co Wirth popisuje jako „urbanismus“ je ve skutečnosti kulturním výrazem kapitalistické industrializace, vzniku tržní ekonomiky a procesu racionalizace moderní společnosti.“¹⁵⁶

Kromě Manuela Castellse byl vliv neomarxismu patrný také u Johna Logana a Harveye Molotche, autora slavného článku *The City as a Growth Machine* (1976,

¹⁵² CASTELLS, M. *La Question Urbaine*. 2. vyd. Paris: Maspero, 1975. ISBN 2-7071-0513-9.

¹⁵³ CASTELLS, M. *Is there and urban sociology?* In *Urban Sociology: Critical Essays*. C. G. Pickvance (ed.). 3.vyd. London: Tavistock Publications, 1980, str. 33-59. ISBN 0-422-76100-1.

¹⁵⁴ PICKVANCE, C. G. (ed.) *Urban Sociology: Critical Essays*. 3.vyd. London: Tavistock Publications, 1980. ISBN 0-422-76100-1. Str. 4.

¹⁵⁵ CASTELLS, M. *Is there and urban sociology?* In *Urban Sociology: Critical Essays*. C. G. Pickvance (ed.). 3.vyd. London: Tavistock Publications, 1980, str. 33-59. ISBN 0-422-76100-1. Str. 37.

¹⁵⁶ *Ibid.* Str. 38.

Město jako urychlovač¹⁵⁷. Vedle neomarxistů jako se o alternativní přístup k sociologii města pokoušeli také neoweberiani, například Raymond Pahl¹⁵⁸ a Peter Saunders¹⁵⁹.

Krizí identity, kterou urbánní sociologie prošla v průběhu sedmdesátých a osmdesátých let 20. století, však příběh sociologie města zdaleka nekončí. Zdrucující dopad kritiky chicagské sociologické školy byl sice patrný ve výrazném polevení zájmu o městskou tematiku, celková revize dosavadních výsledků a následné bilancování však sociologii města jako dílčí disciplíně z dnešního hlediska prospěly a byly podnětem k hledání nových přístupů a pojetí. S příchodem diskuze o postmodernitě a globalizaci a s nárůstem nových informačních technologií se město a jeho působení opět ocitlo ve středu pozornosti. Zájem o fenomén města najdeme například v pracích Pierra Bourdieu, Zygmunta Baumana, Edwarda Soji, Theodora Roszaka, Saskie Sassenové a Richarda Sennetta. Výstižně tento revival městské sociologie popisuje právě Saskia Sassen:

„Město se znovu stává důležitou lupou, která může pomoci při studiu hlavních společenských změn, tak jako tomu bylo v počátcích sociologie. V první polovině tohoto století bylo studium měst samotným srdcem sociologie. Postupně však urbánní sociologie tuto privilegovanou roli výsadního nástroje a producenta klíčových sociologických kategorií ztratila. Jsem toho názoru, že dnes, na konci století, se město znovu stává strategickým místem, na kterém lze lépe porozumět hlavním novým trendům, které přetvářejí uspořádání společnosti. ... Je to možná jedna z ironií spjatých s koncem tohoto století, že se některé původní otázky chicagské sociologické školy znovu jeví jako slibné a podstatné pro porozumění určitým aktuálním a palčivým problémům, obzvláště otázky prostoru a zkoumání etnik, a to v době, kdy takové dominantní síly jako globalizace a telekomunikace zdánlivě dávají najevo, že na prostoru a lokálních detailech již nezáleží.“¹⁶⁰

Nové směry, které se v urbánní sociologii objevily po chicagské sociologické škole, by si zasloužily podrobnější popis a rozbor, úkolem této práce však bylo sledovat vývoj západní sociologie města pouze po konec tvůrčího období Louise Wirtha, které spadá do doby stále více vyostřené kritiky sociálně ekologického přístupu. Ačkoli od postupného úpadku chicagské sociologické školy uplynulo již více než šedesát let, je sociologie města i dnes poměrně vitální dílčí disciplínou. Zůstává inspirativní a pozoruhodná i přesto, že se jí nepodařilo naplnit ambice udržet se na čestném místě ve středu zájmu obecné sociologie.

¹⁵⁷ MOLOTCH, H. The City as a Growth Machine: Toward a Political Economy of Place, *American Journal of Sociology*, 1976, roč. 82, č. 2, str. 309-332.

¹⁵⁸ PAHL, R. E. *Whose City?: And further Essays on Urban Society*. 1.vyd. Harmondsworth: Penguin, 1975. ISBN 0-14-080634-2.

¹⁵⁹ SAUNDERS, P. *Social Theory and the Urban Question*. 2.vyd. London: Routledge, 1993. ISBN 0-415-09116-0. (1. vyd. 1981)

¹⁶⁰ SASSEN, S. New Frontiers Facing Urban Sociology at the Millennium, *British Journal of Sociology*, 2000, roč. 51, č. 1, str. 143-159. (Citováno str. 143-44.)

ZÁVĚR

V předcházejících kapitolách byl zachycen vývoj raných teorií sociologie města, od tzv. otců sociologů po úpadek chicagské sociologické školy. Bylo poukázáno na to, že se většina slavných evropských sociologů 19. a počátku 20. století věnovala městu pouze okrajově, a to jen v souvislosti se svými hlavními tématy, ať už jimi byly třídní boj, odcizení, společenská změna, dělba práce a anomie, nebo nástup kapitalistické společnosti. Město bylo analyzováno výlučně z hlediska svého historického vývoje, modernímu městu nebyla přisuzována přílišná důležitost.

Téměř revoluční zlom proto představuje krátká esej Georga Simmela, která znamenala významný posun v nahlížení na město. Je třeba přiznat, že ani Georg Simmel nebyl v první řadě sociologem města a městu se také věnoval především v souvislosti s moderní dobou a peněžní ekonomikou, tedy svými výsadními tématy. Esej Velkoměsta a duševní život psal velice pravděpodobně proto, aby zachytil další aspekty rozvíjející se peněžní ekonomiky, a ačkoli o prostoru a městu pojednává i ve své práci o zespolečenštění¹⁶¹, nelze ho považovat v první řadě za sociologa města. Nesporným přínosem rodící se městské sociologii však byl Simmelův zájem o město soudobé, nikoli o jeho historické vývojové podoby. Pro sociologii města je pak zcela zásadní skutečnost, že Simmel vnímá město jako aktivní prvek, který ovlivňuje a dotváří a není pouhou kulisou společenských jevů. Město pro Simmela není pouhou ilustrací určité formy společenských vztahů, ale je také ilustrací původu této formy¹⁶². Tato aktivní role města a zkoumání jeho vlivu na městskou osobnost inspirovala přes Roberta E. Parka, který u Simmela krátkou dobu studoval, celou generaci amerických sociologů. U chicagské sociologické školy je kromě Simmela patrný vliv zásadních teorií dalších evropských sociologů, Simmela však považovali za toho, kdo obrátil pozornost sociologie k modernímu městu. Prostředí rostoucího a rozvíjejícího se Chicaga bylo ideálním místem pro zkoumání města a městských komunit, imigrace, asimilace a dalších společenských jevů. Chicagská sociologická škola tak (nejen) urbánní sociologii přispěla svým enormním nadšením pro empirické studie, zasadila se také o vystavění samostatné teoretické koncepce, sociální ekologie. Časem se však sociálně ekologický přístup jako způsob interpretace společenských jevů ve městě vyčerpával, chicagská škola narazila na kritiku i v oblasti metodologie. Slavný článek Louise Wirtha Urbanismus jako životní způsob, publikovaný v roce 1938, již přichází v době vášnivých diskuzí a rostoucí kritiky sociální ekologie a chicagské školy. I přesto se však stává klasickým

---

¹⁶¹ SIMMEL, G. Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung. 1.vyd. Leipzig-München: Duncker & Humblot, 1908. ISBN neuvad. Kapitola 9., Raum und die räumlichen Ordnungen der Gesellschaft, str. 460-526.

¹⁶² SAUNDERS, P. Social Theory and the Urban Question. 2.vyd. London: Routledge, 1993. ISBN 0-415-09116-0. Str. 89.

sociologickým textem (velmi významným pro sociologii města) a má obrovskou odezvu. Wirthův pokus o velkou syntézu evropské sociologie a sociologie chicagské školy, spolu s pokusem o vytyčení urbanismu jako životního způsobu byl živnou půdou pro další kritiku, výzkumy a teoretická pojednání. Vedle úkolu zmapovat raný vývoj západní sociologie města se tato práce pokusila o zachycení posunu ve vývoji urbánní sociologie od textu Georga Simmela po text Louise Wirtha. Znovu je potřeba zdůraznit, že Wirth ve své eseji možná až přespříliš čerpá právě ze Simmela a některé hlavní Simmelovy motivy pouze převádí do terminologie chicagské školy. Wirth se k inspiraci Simmelem hlásil již mnohem dříve, v roce 1925 Simmelovu esej Velkoměsta a duševní život nazval „nejdůležitějším samostatným článkem o městě ze sociologického hlediska“¹⁶³, paralely mezi jeho a Simmelovým textem jsou však místy až extrémní. Wirth se snaží o systematizaci některých Simmelových myšlenek, ale právě zde se, podle mého názoru, dopouští jejich mylné interpretace. Nesystematičnost, se kterou Simmel srovnává velkoměsto a venkov, malé město či historickou polis, je jasným znakem toho, že neměl zájem o vytvoření dichotomie venkov versus město. Právě k takové dichotomii se Wirth vrací. Zatímco Simmel sleduje myšlenku, že je městská kultura kulturou modernity, Wirth poukazuje na kontrasty městského a venkovského. Tato Wirthova inovace však nebyla příliš užitečná, dalo by se říci, že většina z jeho vlastních vkladů byla zdrojem kritiky. Vystává tak otázka, jak vlastně Wirthovu práci hodnotit, jeho text je vlastně z části plodným shrnutím, z části nepůvodní kompilací, vlastní přínosy pak vyvolaly vášnivou diskuzi. Ale právě díky kritice a protichůdným ohlasům není třeba posuzovat Wirthovu esej tak přísně, neboť už jen to, jakou měla odezvu, posunulo sociologii města vpřed, i když tento krok směrem od chicagské školy předznamenal období krize a nejistoty a hledání vlastní identity.

V úvodu této práce byly texty Velkoměsta a duševní život a Urbanismus jako životní způsob označeny za dva pilíře sociologie města. Analýza těchto článků na tomto konstatování nic nemění. I když lze Wirthovi mnohé vytknout, není možné jeho článek redukovat na parafráze Simmelových a Parkových textů. Stejně tak nelze přehlédnout ani vliv ostatních evropských společenských myslitelů na vývoj sociologie města a velký přínos chicagských empirických studií. Jak bylo několikrát naznačováno, s ústupem chicagské sociologické školy se i celá urbánní sociologie ocitla v období kritické sebereflexe a následného útlumu. To, jak se s tímto obdobím sociologie města vyrovnala a jak (a zda) se jí podařilo znovu zaujmout místo vedle ostatních dílčích sociologických disciplín, zůstává alespoň pro autorku této práce lákavým tématem a případně i výzvou pro další studium.

---

¹⁶³ WIRTH, L. A Bibliografy of the Urban Community In The City. Park, R. E.; Burgess, E. W.; McKenzie, R.D. 1.vyd. Chicago: The Chicago University Press, 1925. Str. 161-229. ISBN neuved. Str. 219.

SEZNAM LITERATURY

- ANDERSEN, N. The Hobo: The Sociology of Homeless Man. 1.vyd. Chicago: The University of Chicago Press, 1923. ISBN neuved.
- BURGESS, E. W.; BOGUE, D. J. (ed.) Urban Sociology. 1.vyd. Chicago: The University of Chicago Press, 1967. ISBN neuved.
- CAREY, J. T. Sociology and Public Affairs: The Chicago School. 1.vyd. Beverly Hills: Sage Publications, 1975. ISBN 0-8039-0422-3.
- CASTELLS, M. Is there and urban sociology? In Urban Sociology: Critical Essays. C. G. Pickvance (ed.). 3.vyd. London: Tavistock Publications, 1980, s. 33-59. ISBN 0-422-76100-1.
- CASTELLS, M. La Question Urbaine. 2. vyd. Paris: Maspero, 1975. ISBN 2-7071-0513-9.
- COSER, L. Sociological Theory from the Chicago Dominance to 1965, Annual Review of Sociology, 1976, č. 2, str. 145-160.
- CRESSEY, P. G. The Taxi-Dance Hall: A Sociological Study in Commercialized Recreation and City Life. London: Routledge, 2003. ISBN 0-415-27975-5.
- DAVIE, M. R. The Pattern of Urban Growth. In Studies in the Science of Society, G. Murdock (ed.). 1.vyd. New Haven: Yale University Press, 1938. Str. 133-161. ISBN 0-836-91157-1.
- DURKHEIM, É. Les formes élémentaires de la vie religieuse: Le système totémique en Australie. 5.vyd. Paris: Presses Universitaires de France, 1968. ISBN neuved.
- DURKHEIM, É. Les règles de la méthode sociologique. 10.vyd. Paris: Presses Universitaires de France, 1947. ISBN neuved.
- DURKHEIM, É. Společenská dělba práce. 1.vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. ISBN 80-7325-041-1.
- ENGELS, F. Die Lage der arbeitenden Klasse in England. In MARX, K.; ENGELS, F. Werke. 2.vyd. Sv. 2. Berlin: Dietz Verlag, 1972, str. 225- 506. ISBN 3-320-00201-5.
- ENGELS, F. Zur Wohnungsfrage. In MARX, K.; ENGELS, F. Werke. 1.vyd. Sv. 18. Berlin: Dietz Verlag, 1962, str. 209-287. ISBN 3-320-00219-8.
- FIREY, W. Land Use in Central Boston. Harvard Sociological Series, Sv. 4. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1947. ISBN neuved.
- FLANAGAN, W. G. Contemporary Urban Sociology. 1.vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. ISBN 0-521-36519-8.
- FRIEDRICHS, J.(ed.) Soziologische Stadtforschung. 1.vyd. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1988. ISBN 3-531-12022-0.
- FRISBY, D. Fragmente der Moderne: Georg Simmel - Sigfried Kracauer - Walter Benjamin. 1.vyd. Rheda-Wiedenbrück: Deadalus Verlag, 1989. ISBN 3-89126-028-8.

- FRISBY, D. Sociological Impressionism: A Reassessment of Georg Simmel's Social Theory. 1.vyd. London: Heinemann, 1981. ISBN 0-435-82320-5.
- GANS, H. J. Urbanism and Suburbanism as Ways of Life: A Re-evaluation of definitions. In Human Behavior and Social Processes: An Interactionist Approach. Rose, A. M. (ed.). 1.vyd. London: Routledge & Kegan Paul, 1962, str. 625-648. ISBN 0-415-17785-5.
- GEHLKE, CH. E.; BIEHL, K. Certain Effects of Grouping upon Size of the Correlation Coefficient in Census Tract Material, Journal of the American Statistical Association, 1934, roč. 29, č. 185, s.169-170.
- GESSNER, W. Der Schatz im Acker: Georg Simmels Philosophie der Kultur. 1.vyd. Weilerswist: Velbrückwissenschaft, 2003. ISBN 3-934730-57-4.
- GETTYS, E. Human Ecology and Social Theory, Social Forces, 1940, roč. 18, č. 4, str. 467-476.
- HOLLINGHEAD, A. B. A Re-examination of Ecological Theory, Sociology and Social Research, 1947, roč. 31, č. 1, str. 194-204.
- IVERSON, N. (ed.) Urbanism and Urbanization: Views, aspects, and dimensions. 2.vyd. Leiden: Brill, 1984. ISBN 90-04-06920-8.
- JAZBINSEK, D. Die Grossstädte und das Geistesleben von Georg Simmel: Zur Geschichte einer Antipathie. Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung GmbH (WZB), 2001. ISBN neved.
- JUNG, W. Georg Simmel zur Einführung. 1.vyd. Hamburg: Junius, 1990. ISBN 3-88506-860-5.
- KANTOROWICZ, G. Fragmente und Aufsätze aus dem Nachlass und Veröffentlichungen der letzten Jahre. 1.vyd. München: Drei Masken Verlag, 1923. ISBN neved.
- KURTZ, L. R. Evaluating Chicago Sociology: A Guide to Literature, with an Annotated Bibliography. 1.vyd. Chicago: The University of Chicago Press, 1984. ISBN 0-226-46476-8.
- LE BON, G. Psychologie davu. 3.vyd. Praha: Kra, 1994. ISBN 80-901527-8-3.
- LEFEBVRE, H. Le droit à la ville. 1. vyd. (2 svazky), Paris: Anthropos, 1968-1972. ISBN neved.
- LIBROVÁ, H. Vlažní a váhaví: Kapitoly o ekologickém luxusu. 1.vyd. Brno: Doplněk, 2003. ISBN 80-7239-149-6.
- MATTHEWS, F. H. Quest for an American Sociology: Robert E. Park and the Chicago School. 1.vyd. Montreal: McGill-Queens University Press, 1977. ISBN 0-7735-0243-2.
- MCKENZIE, R. The Ecological Approach to the Study of the Human Community. American Journal of Sociology, 1924, roč. 30, č. 3, str. 287-301
- MOLOTCH, H. The City as a Growth Machine: Toward a Political Economy of Place, American Journal of Sociology, 1976, roč. 82, č. 2, str. 309-332.

- MÜLBERGER, A. P. J. Proudhon: Leben und Werke. Vyd. neuved. Hamburg: Verl. d. Mackay-Ges., 1979. ISBN 3-921388-28-7.
- MUSIL, J. Der Status der Sozialökologie. In Soziologische Stadtforschung. J. Friedrichs (ed.) 1.vyd. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1988. S.18-34. ISBN 3-531-12022-0.
- PAHL, R. E. Whose City?: And further Essays on Urban Society. 1.vyd. Harmondsworth: Penguin, 1975. ISBN 0-14-080634-2.
- PARK, R. E. Human Migration and the Marginal Man, American Journal of Sociology, 1928, roč. 33, č. 6, str. 881-893.
PARK, R. E.; BURGESS, E. W.; McKENZIE, R. D. The City. 1.vyd. Chicago: The University of Chicago Press, 1925. ISBN neuved.
- PARK, R. E. The City and Civilization In The Collected Papers of Robert Ezra Park. E.Ch. Hughes (ed.), 1.vyd. Sv. 2. Human Communities: The City and Human Ecology. Glencoe: Free Press, 1952, s. 128-141, ISBN neuved.
- PARK, R. E. The City as a Natural Phenomenon In The Collected Papers of Robert Ezra Park. E. Ch. Hughes (ed.), 1.vyd. Sv.2. Human Communities: The City and Human Ecology. Glencoe: Free Press, 1952, s.118-127, ISBN neuved.
- PARK, R. E. The City as a Social Laboratory In The Collected Papers of Robert Ezra Park. E. Ch. Hughes (ed.), 1.vyd. Sv. 2. Human Communities: The City and Human Ecology. Glencoe: Free Press, 1952, str. 73-87, ISBN neuved.
- PARK, R. E. The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment, American Journal of Sociology, 1915, roč. 20, č. 5, str. 577-612.
- PARK, R. E.; BURGESS, E. Introduction to the Science of Sociology. 1.vyd. Chicago: The University of Chicago Press, 1921. ISBN neuved.
- PARSONS, T. The Structure of Social Action: A Study in Social Theory with Special Reference to a Group of Recent European Writers. 2.vyd. Glencoe, Illinois: The Free Press, 1949. ISBN neuved.
- PICKVANCE, C. G. (ed.) Urban Sociology: Critical Essays. 3.vyd. London: Tavistock Publications, 1980. ISBN 0-422-76100-1.
- ROBINSON, W. S. Ecological Correlations and the Behavior of Individuals. American Sociological Review, 1950, roč. 15, č. 3, str. 351-357.
- ROSE, A. M. (ed.) Human Behavior and Social Processes: An Interactionst Approach. 1. vyd. London: Routledge & Kegan Paul, 1962. ISBN 0-415-17785-5.
- SASSEN, S. New Frontiers Facing Urban Sociology at the Millennium, British Journal of Sociology, 2000, roč. 51, č. 1, str. 143-159
- SASSEN, S. The global city: New York, London, Tokyo. 2.vyd. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2001. ISBN 0-691-07063-6.

- SAUNDERS, P. Social Theory and the Urban Question. 2.vyd. London: Routledge, 1993. ISBN 0-415-09116-0.
- SAUNDERS, P. Soziologie der Stadt. 1.vyd. Frankfurt/Main: Campus Verlag, 1987. ISBN 3-593-3256-9.
- SAVAGE, M.; WARDE, A. Urban Sociology, Capitalism and Modernity. 1.vyd. London: The Macmillan Press Ltd., 1993. ISBN 0-333-49164-7.
- SENNET, R. The Conscience of the Eye: The Design and Social Life of Cities. 1.vyd. London: Faber and Faber, 1990. ISBN 0-571-16459-5.
- SHORT, J. F. (ed.) The Social Fabric of the Metropolis: Contributions of the Chicago School of Urban Sociology. 1.vyd. Chicago: The University of Chicago Press, 1971. ISBN 0-226-75466-9.
- SCHWAB, W. A. The Sociology of Cities. 2.vyd. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, 1992. ISBN 0-13-817610-8.
- SIMMEL, G. Die Großstädte und das Geistsleben. In Die Großstadt: Vorträge und Aufsätze zur Städteausstellung, Thomas Petermann (ed.). 1.vyd. Leipzig, Dresden: Gehe Stiftung, 1903. Str. 185-206. ISBN neued.
- SIMMEL, G. Die Probleme der Geschichtsphilosophie: Eine erkenntnistheoretische Studie. 1.vyd. Leipzig-München: Duncker und Humblot, 1892. ISBN neued.
- SIMMEL, G. Einleitung in die Moralwissenschaft: Eine Kritik der ethischen Grundbegriffe in zwei Bänden. 1.vyd. (2.sv.), Berlin: Hertz, 1892-1893, ISBN neued.
- SIMMEL, G. Fragen über das Jodlen, Jahrbuch des Schweizer Alpenclub Bern, 1878-1879, roč. 14, str. neued.
- SIMMEL, G. Gesamtausgabe: Aufsätze und Abhandlungen 1894 bis 1900. 1.vyd. Sv.5. Frankfurt/Main: Shurkamp, 1992. ISBN 3-518-57955-X.
- SIMMEL, G. Goethe. 1.vyd. Leipzig: Klinkhardt und Biermann, 1913. ISBN neued.
- SIMMEL, G. Lebensanschauungen: Vier metaphysische Kapitel. 1.vyd. München-Leipzig: Duncker & Humblot, 1918. ISBN neued.
- SIMMEL, G. Peníze v moderní kultuře a jiné eseje. 1.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN 80-85850-50-8.
- SIMMEL, G. Philosophische Kultur: Gesammelte Essais. 1.vyd. Leipzig: Klinkhardt, 1911. ISBN neued.
- SIMMEL, G. Rembrandt: Ein kunstphilosophischer Versuch. 1.vyd. Leipzig: Wolff, 1916. ISBN neued.
- SIMMEL, G. Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung. 1.vyd. Leipzig-München: Duncker & Humblot, 1908. ISBN neued.
- SIMMEL, G. The Philosophy of Money. 3.vyd. London: Routledge, 2004. ISBN 0-415-34172-8.

- SIMMEL, G. Über sociale Differenzierung: Sociologische und psychologische Untersuchungen. 1.vyd. Leipzig: Duncker & Humblot, 1890. ISBN neued.
- SMITH, M. P. The City and Social Theory. 1.vyd. New York: St. Martin's Press, 1979. ISBN 0-312-14000-2.
- SOROKIN, P. Some Contrasts of Contemporary European and American Sociology: I., Social Forces, 1929, roč. 8, č. 1, str. 57-62.
- THOMAS, W. I.; ZNANIECKI, F. W. Polish Peasant in Europe and America: Monograph of an immigrant group. 1.vyd. (5 svazků), Boston: Badger, 1918-1920. ISBN neued.
- THRASHER, F. M. The Gang. 2.vyd. Chicago: The University of Chicago Press, 1936. ISBN neued.
- TÖNNIES, F. Gemeinschaft und Gesellschaft: Grundbegriffe der reinen Soziologie. Vyd. neued. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2005. ISBN 3-534-05180-7.
- WEBER, M. Die protestantische Ethik und der "Geist" des Kapitalismus. Vyd. neued. Bodenheim: Athenäum Haim Hanstein, 1993. ISBN 3-8257-4771-9.
- WEBER, M. Politika jako povolání. 1.vyd. Praha: Orbis, 1929. ISBN neued.
- WEBER, M. The City. 2.vyd. Glencoe: Free Press, 1966. ISBN 0-029-34210-4.
- WEBER, M. The Nature of the City In Urbanism and Urbanization: Views, aspects, and dimensions. Iverson, N. (ed.). 2.vyd. Leiden: Brill, 1984, str. 150-167. ISBN 90-04-06920-8.
- WEBER, M. Wirtschaft und Gesellschaft: Grundriss der verstehenden Soziologie. 4.vyd. Tübingen: Mohr, 1956. ISBN neued.
- WEBER, M. Wissenschaft als Beruf. 10.vyd. Berlin: Duncker und Humblot, 1996. ISBN 3-428-08817-4.
- WHYTE, W. F. Street Corner ociety: The Social Structure of an Italian Slum. 1.vyd. Chicago: The University of Chicago Press, 1943. ISBN neued.
- WIRTH, L. A Bibliografy of the Urban Community In The City. Park, R. E.; Burgess, E. W.; McKenzie, R.D. 1.vyd. Chicago: The Chicago University Press, 1925. Str. 161-229. ISBN neued.
- WIRTH, L. Human Ecology, American Journal of Sociology, 1945, roč. 50, č. 6, str. 483-488.
- WIRTH, L. The Ghetto. Vyd. neued. Chicago: The University of Chicago Press, 1956. ISBN neued.
- WIRTH, L. Urbanism as a Way of Life, American Journal of Sociology, 1938, roč. 44, č. 1, str. 1-24.
- ZORBAUGH, H. W. The Gold Coast ad the Slum: A Sociological Study of Chicago's Near North Side. 1.vyd. Chicago: The University of Chicago Press, 1929. ISBN neued.

- Velký sociologický slovník. 1.vyd. Praha: Vydavatelství Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3.

DALŠÍ ZDROJE DAT

- Údaje o historickém osídlení Chicaga:
<http://www.chipublib.org/004chicago/timeline/population.html>
[cit. 25/03/2007]
- Údaje o historickém osídlení Berlína:
<http://www.answers.com/topic/history-of-berlin> [cit. 17/03/2007]

RESUMÉ

Tato diplomová práce mapuje vývoj západní sociologie města od samých počátků po Louise Wirtha, představitele pozdní chicagské sociologické školy. Pozornost je věnována slavným zakladatelům evropské sociologické tradice a jejich textům a úvahám týkajícím se města. Autorka se zaměřuje na důvody, proč se jejich práce o městě nedostaly do povědomí příznivců sociologie města natolik, jako dva texty ústřední pro tuto práci – eseje Georga Simmela Velkoměsta a duševní život a článek Louise Wirtha Urbanismus jako životní způsob.

Práci zahajuje kapitola o slavných evropských sociolozích 19. a počátku 20. století, kteří se ve svých úvahách a pracích tématice města alespoň okrajově věnovali. Kapitola pojednává o Friedrichu Engelsovi, Karlu Marxovi, Ferdinandu Tönniesovi, Émilu Durkheimovi a Maxi Weberovi. Následuje kapitola o Georgu Simmelovi a analýza jeho eseje Velkoměsta a duševní život. Na kapitolu o Georgu Simmelovi navazuje kapitola o chicagské sociologické škole, která se Simmelem nechala do velké míry inspirovat a pokračovala v rozvoji urbánní sociologie. Tato kapitola pojednává také o Robertu E. Parkovi a sociálně ekologickém přístupu významném pro celou sociologii města. Samostatná kapitola o Louisi Wirthovi a jeho článku se věnuje především rozboru tohoto slavného textu a kritickým odezvám, které vyvolal. Práci uzavírá kapitola popisující hlavní směry kritiky a postupný úpadek chicagské sociologické školy. V závěrečné kapitole je rovněž nastíněn další vývoj sociologie města.

SUMMARY

This paper attempts to track the history of western urban sociology from its early beginnings to Louis Wirth (1897-1952), a member of the third generation of Chicago School of Urban Sociology. It focuses on famous European founders of sociology and their ideas and works regarding the city phenomenon. The author aims to explain why their works with the subject of city are not so relevant for urban sociology as the two texts central for this paper – Georg Simmel’s essay *The Metropolis and Mental Life* and the Wirth’s article *Urbanism as a Way of Life*.

The paper opens a chapter devoted to early European sociologists and their reflection of cities in their works. Friedrich Engels, Karl Marx, Ferdinand Tönnies, Émile Durkheim and Max Weber are in the main scope of the chapter. The following section is dedicated to Georg Simmel and analyses his text about metropolis. Next chapter considers the Chicago School of Urban Sociology, to certain extend inspired by Simmel’s work, further elaborating the theory of urban sociology. The section focuses among others on Robert E. Park and the approach of human ecology crucial for early urban sociology. The next chapter presenting Louis Wirth and his famous article points out the sources of inspiration and the criticism raised by the article. The paper concludes by a chapter describing the main criticism of Chicago School of Urban Sociology and its gradual decline. It also shortly drafts out the following development of urban sociology.